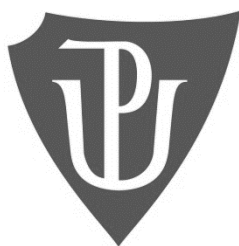

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Dominik Petýrek

**Příčiny a důsledky proměny Společné bezpečnostní a
obrané politiky Evropské unie**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Daniel Marek, Ph.D., M.A.

OLOMOUC 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 22.4. 2020

Dominik Petýrek

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. Danielu Markovi Ph.D.,
M. A. za odborné vedení, cenné připomínky a rady, které
napomohly k vypracování této bakalářské diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
Představení tématu práce	6
Cíle práce a výzkumné otázky.....	7
Časové, obsahové, geografické vymezení práce	7
Analýza literatury	8
Metodologické postupy a struktura práce	11
1. HISTORICKÝ VÝVOJ A VZNIK SBOP	15
1.1. Období Studené války	15
1.1.1. Západoevropská Unie	15
1.2. Vznik SBOP	18
1.2.1. Konec Studené války	18
1.2.1.1. Maastrichtská smlouva.....	19
1.2.2. Mezinárodní kontext na konci 90. let	19
1.2.2.1. Motivace UK a Francie	21
1.2.3. Význam summitu v St. Malo	22
1.2.4. Ustanovení SBOP	24
2. PŘÍČINY ZPOMALENÍ SBOP V ROCE 2004.....	26
2.1. Operace SBOP	26
2.2. Vztahy mezi EU a NATO	27
2.3. Headline Goal 2010 a Evropská obranná agentura.....	28
3. OŽIVENÍ DEBATY O SPOLEČNÉ OBRANĚ	30
3.1. Období 2009 až 2016	30
3.1.1. Lisabonská smlouva	30
3.1.2. Francouzsko-britský summit 2010	31
3.1.3. Evropská rada 2013	31

3.1.4. Aktivace článku 42 (7) o společné obraně.....	32
3.2. Období 2016 až 2018.....	32
3.2.1. Globální strategie pro SZBP a NATO.....	33
3.2.2. Otázka Evropské armády.....	34
3.2.3. Evropská obranná unie.....	36
3.2.3.1. Evropský obranný fond.....	36
3.2.3.2. PESCO.....	37
3.2.3.3. Evropská intervenční iniciativa.....	38
3.2.4. Role a vliv PESCO.....	38
3.2.5. Vnější hrozby.....	40
3.3. Současný stav SBOP.....	43
ZÁVĚR.....	45
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	49
Literatura.....	49
Prameny.....	53
SEZNAM ZKRATEK.....	55
ABSTRAKT.....	57
ABSTRACT.....	57

ÚVOD

Představení tématu práce

Projekt Společné bezpečnostní a obranné politiky Evropské Unie (SBOP)¹ provázel v různých formách vývoj Evropské Unie² již v 50. letech minulého století, tedy ve stejnou dobu, v jaké vznikal dnes největší aktér na poli bezpečnosti a sdílené obrany suverénních států. U vzniku této organizace však stál mimoevropský aktér, kterým byly Spojené státy Americké (USA). Jednalo se o Severoatlantickou alianci (NATO).

V období Studené války tedy paralelně s NATO existovaly tendence, většinou ze strany Francie, k vytvoření vlastních vojensko-bezpečnostních struktur, které by byly nezávislé na NATO a s tím na vlivu USA. I přes postupující evropskou integraci v oblastech jako byl společný trh nebo měnová unie, se po dlouhou dobu nedařilo takový projekt vybudovat, byť existovaly organizace jako například Západoevropská unie (ZEU), jenž ale nikdy neměla příliš velkou váhu³.

Až po ukončení Studené války a uklidnění politické situace v Evropě se otázka spolupráce v bezpečnostně-obranné oblasti znovu dostala do středu zájmů evropských států. Na britsko-francouzském summitu v prosinci roku 1998 ve francouzském městě Saint-Malo se tyto dvě mocnosti shodly na potřebě prohloubení spolupráce v této oblasti na evropské úrovni. Výsledkem těchto jednání bylo podepsání *Společné deklarace o Evropské obraně*, jenž se stala základním kamenem k vytvoření SBOP o rok později, na summitech Kolíně nad Rýnem a Helsinkách.

Je tedy zřejmé, že myšlenky o vytvoření podobné oblasti politiky na půdě EU nejsou nikterak nové a provází nás už od počátku myšlenek o evropské integraci. Otázkou však zůstává, proč trvalo bezmála 50 let, než se tento plán podařilo uskutečnit. Co k tomu vedlo a kdo na tom má největší podíl? Jakým způsobem se SBOP dále formovala? Po roce 2004 debata a aktivita v této oblasti evropské politiky velice utichá. Až po dalších 5 letech částečné nečinnosti se s Lisabonskou smlouvou a mění se politickou situací ve světě SBOP znovu dostává do širšího povědomí. Avšak až v letech 2016-2018 nabírá debata

¹ Do vstupu Lisabonské smlouvy v platnost se označovala jako Evropská bezpečnostní a obranná politika.

² Resp. jejích předchůdců ESUO, ESVO, EHS a ES.

³ Vzhledem k tomu, že všechny členské země byly zároveň členy NATO, nehrála nikdy ZEU ve světové politice větší roli. I přesto se jí však podařilo zachovat až do roku 2011, kdy se členové rozhodli že unii rozpustí.

větších rozměrů. Opět si můžeme klást otázku, proč tomu tak je a co vede k takto kolísavému zájmu o tuto bezpochyby důležitou součást Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP).

Cíle práce a výzkumné otázky

Na téma proměny a vývoje SBPO může být nahlíženo hned z několika úhlů pohledu a výzkum se může týkat mnoha aspektů a přidružených témat. Zkoumán by mohl být například vliv jednotlivých institucí spadajících pod SZBP a nástrojů, které má k dispozici. Takový výzkum by však dalece přesahoval rozsah této bakalářské diplomové práce.

Cílem této bakalářské diplomové práce je za využití FPA a teoretického rámce Briana Whita, který je popsán níže, analyzovat období počátku SBOP 1999 až 2004 a dále období od vstupu Lisabonské smlouvy v platnost do roku 2018 s akcentem na roky 2016 až 2018, jenž jsou pro současný vývoj klíčové. Závěrem budou faktory ovlivňující tato dvě období srovnány. Za tímto účelem autor stanovil tyto výzkumné otázky:

- 1) *Za jakých okolností, jakým způsobem, za použití kterých nástrojů, a kým byla v roce 1999 vytvářena SBOP?*
- 2) *Jakým způsobem vývoj a problémy SBOP vedly k upuštění zájmu a zpomalení vývoje v roce 2004?*
- 3) *Kteří aktéři a v jakém kontextu způsobili obnovení zájmu o SBOP po Lisabonské smlouvě?*
- 4) *V jaké stavu se nyní SBOP nachází a jakým způsobem k tomu přispěly události a výstupy politického procesu z období 2016-2018?*

Časové, obsahové, geografické vymezení práce

Počátky snahy o mezistátní spolupráci na bezpečnostně-obranné bázi v Evropě lze nalézt téměř v jakémkoliv časovém období. Pro výzkumné účely této bakalářské diplomové práce jsou však důležité události až po 2. světové válce. Nejvíce aktivity však můžeme zaznamenat až po ukončení Studené války a rozpadu Sovětského svazu, byť i v předchozím období lze nalézt klíčové události, které dále definovaly podobu a vývoj SBOP.

Hlavní část se tedy bude zabývat časovým obdobím, od schválení *Petrohradských úloh* v roce 1992, přes britsko-francouzskou konferenci v St. Malo z roku 1998, na základě které SBOP v roce 1999 vzniká. Léta 1999 až 2004 byla klíčová pro formování této

politiky a její institucionální ukotvení v rámci struktur EU. Roky 2005 až 2009 jsou charakteristické nízkou mírou aktivity v oblasti SBOP a nejsou tedy předmětem této práce. Se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost můžeme však registrovat opětovný zájem o tuto součást SZBP. Rok 2016 pak odstartoval klíčovou éru v oblasti dalšího rozvoje. Zkoumané časové období bude v rámci rozsahu práce ukončeno v roce 2020, konkrétně odchodem UK z EU 1. února, jakožto důležitý mezník pro další vývoj SBOP vzhledem ke klíčové úloze a vojenských kapacit Spojeného Království.

Zde je pak prostor pro další výzkum proměny SBOP, který však bude možný až s časovým odstupem po ukončení jednání mezi UK a strukturami EU. Velkou roli zde sehraje fakt, zda UK bude nadále spolupracovat a v jaké podobě se bude podílet na SBOP, nebo zda své vojenské dispozice soustředí pouze na spolupráci v rámci spojení s NATO, případně na základě mandátu Organizace spojených národů (OSN).

Analýza literatury

Způsob, jakým je tato bakalářská diplomová práce členěna odpovídá také způsobu, jakým autor rozdělil použitou literaturu. Teoretická část zabývající se faktickým vývojem SBOP vychází primárně z anglických textů světových autorů. V práci použitá teorie *Foreign Policy Analysis* (FPA) pochází z knihy *Understanding European Foreign Policy* od Briana Whita. Pro lepší pochopení tohoto teoretického přístupu ve studiu mezinárodní politiky bylo však nutné pro srovnání použít i další autory, jelikož možnosti použití FPA jsou různé. Velmi užitečným z hlediska historického vývoje se jeví texty Jolyona Howortha, který se SBOP a bezpečnostní politikou obecně dlouhodobě zabývá. Pro první část této práce je zásadní jeho kniha *Security and Defence Policy in the European Union*, která dokumentuje vznik SBOP, její institucionální rámec i vztahy s dalšími světovými aktéry na poli bezpečnosti.

Pro lepší porozumění dané problematice by však bylo nutné, aby se J. Howorth více věnoval prvním historickým pokusům o vytvoření podobných projektů, ne pouze prostému výčtu podepsaných dohod bez širšího kontextu. Kniha částečně vychází z jeho staršího článku *European defence and the changing politics of the EU*. Období před konferencí v St. Malo se také věnuje v knize *The European Union and National Defence Policy* z roku 1997. Zde je nastíněn možný vývoj v této oblasti, kniha je však užitečná spíše pro popis náhledu členských států na danou problematiku.

Pro srovnání dále uvádím článek *Security Co-operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy* od Chrise Bickertona, Bastien Irondelle a Anand Menon, který stejně jako J. Howorth dokumentuje období vzniku SBOP, avšak více se věnují období po roce 2000, například vzniku EDA a dalším událostem. Navíc pak zkoumají SBOP jako jeden z faktorů, jenž by mohl být klíčový pro federalizaci EU. Ani jeden z uvedených autorů zabývajících se historickým vývojem a příčinami vzniku SBOP nebere v potaz vojenské pakty, vzniknuvší ve východním bloku, jako byla například *Varšavská smlouva*, což může být pro porozumění celkového kontextu poměrně zásadním nedostatkem.

Na stranu druhou, pokud bychom brali v potaz starší díla týkající se *Varšavské smlouvy*, tak většina z nich pochází od autorů, kteří publikovali své práce pod vlivem SSSR. Veškeré takovéto publikace jsou pak silně zkresleny socialistickou ideologií, a i když některé z nich alespoň okrajově zmiňují dění v oblasti bezpečnosti ve zbytku Evropy, tak pro relevantní výzkum jsou naprosto nepoužitelné, viz například kniha *Varšavská smlouva* od Jaroslava Kučery, ve které se o NATO mluví jako o agresivním paktu pod vlivem USA, který je dezintegrovan a hrozí mu zánik (Kučera 1976: 6).

Analytická část práce využívá primárně texty autorů, jenž se zabývají příčinami proměn a vývoje SBOP. Jak je řečeno v publikaci *Explaining the EU's Common Security and Defence Policy – Theory in action* od Fabiana Breuera a Xymeny Kurowske, výzkum vývoje bezpečnostní politiky EU může být brán z několika úhlů. Právě v této knize autoři srovnávají vybrané přístupy k výzkumu od autorů zabývajících se analýzou klíčových událostí, institucionálním vývojem a motivací jednotlivých aktérů. Kvalitně je zde zmapována rychlá integrace SBOP. Zároveň autoři kritizují knihu *Security and Defence Policy in the European Union* od J. Howortha, za vyhýbání se širšímu použití teoretických rámců ve svém výzkumu.

Zahraniční politikou EU se zabývá kniha *The Foreign Policy of the European Union* Stephana Keukeleira a Jennifer MacNaughtan. Publikace obsahuje velké množství témat týkajících se SZBP. Přestože se autoři hlouběji nevěnují bezpečnostně-obrannému aspektu SZBP, zasazují jej do celkového komplexu fungování SZBP. Větší důraz na CSDP je kladen v knize *The EU's Common Security and Defence Policy*, kterou napsal v roce 2017 Giovanni Faleg. Autor se věnuje kompletnímu vývoji SBOP, včetně vytyčení klíčových mechanik integrace a důležitých mezníků. Tím se stává jednou

z nejdůležitějších publikací pro tento výzkum, byť zde absentuje detailnější nastínění dalšího možného vývoje v této oblasti.

Možnostem dalšího vývoje se naopak ve svých dílech věnuje J. Howorth. V článku publikovaném v roce 2017 s názvem *Future of Europe – For a True European Defence Union* charakterizuje aktuální překážky ve vývoji EDU, jaké jsou cíle EDU, a co přesně je nutné udělat k naplnění těchto cílů. Tématu se věnuje i s přesahem do zemí mimo EU, nejvíce pak vlivem USA. Jako jeden z mála bere v potaz i aktuální problémy způsobené odchodem UK z EU a své myšlenky dále rozvíjí v textu *European defence policy and subsidiarity: The imperative of the EU level* z roku 2019. Klíčovým dílem pro analýzu období 2016-2018 je jeho článek *Strategic autonomy and the EU-NATO cooperation: Threat or opportunity for transatlantic defence relation?*, ve kterém zmiňuje možné faktory, které ovlivnily vývoj SBOP s velkým důrazem na vztah EU s NATO. Dále bere jako jeden z mála autorů v potaz vliv Brexitu na celou problematiku.

Vlivem NATO na evropskou integraci se také zabývá Simon Duke a Carmen Gebhardová v publikaci *The EU and NATO's dilemmas with Russia and the prospects for deconfliction*. Jak z názvu vyplývá, autoři se snaží vysvětlit současné tendence v oblasti kolektivní bezpečnosti na základě vlivu Ruské federace na východní Evropu, včetně například anexe Krymu. Jejich pohled na SBOP i NATO je ovšem poměrně skeptický, jako hlavního aktéra vnímají USA.

Thierry Tardy v článku *Does European defence really matter? Fortunes and misfortunes of the Common Security and Defence Policy* nahlíží na rozdíl od Duka a Gerhardové na SBOP více z pohledu institucí EU a členských států a vysvětluje její vývoj primárně na vnitřních faktorech. Vysvětluje také za jakých okolností vzniká Stálá strukturovaná spolupráce (PESCO) a jaká bude její další role. V návaznosti na PESCO dále zmiňují článek Svena Biscopa *European Defence: Give PESCO a Chance*, který se významu PESCO věnuje více do detailů.

Na poli české akademické obce není problematika SBOP, resp. obranné politiky celkově příliš probádaným tématem. Většina existujících publikací je staršího data a nereflkuje tak současné politické dění na půdě EU, viz například článek od Viléma Kolína *Evropská obranná agentura v šesti letech*. Z novějších prací zmíním článek *Making Europe Defend Again: The Relaunch of European Defense Cooperation from a Neoclassical Realist Perspective* od Daniela Marka a Michaela Bauna, jenž zkoumá

obnovení rozvoje SBOP v roce 2016 v rámci teoretického přístupu neoklasicistního realismu.

Jak z analýzy vyplývá, každý z autorů zabývajících se problematikou a vývojem SBOP nebo obranné politiky obecně, zastává jiný přístup a náhled na problematiku se nám tak naskytuje z mnoha oblastí. Pokud se díváme na historický vývoj, tak zde existují ucelené publikace, které srovnávají rozdílné přístupy. U aktuální situace však takováto ucelená publikace zatím absentuje.

Jako sekundární zdroje posloužily autorovi konkrétní smlouvy⁴ a výstupy z jednání členských států, summitů Evropské Rady, výnosy a dokumenty Evropské komise, zprávy a výstupy použité na jednání Evropského parlamentu (EP), jako je například *The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups* nebo *Reflection paper on the Future of European Defence*. Velkým nedostatkem těchto dokumentů je však účel jejich vzniku, kterým nejčastěji bývá propagace politik EU. To vede k absenci určité sebereflexe a kritické analýzy předkládaných dokumentů.

Metodologické postupy a struktura práce

Z hlediska metodologie je tato bakalářská diplomová práce případovou studií, zabývající se identifikací klíčových mezníků ve vývoji SBOP. Cílem práce je nabídnout ucelený přehled vývoje SBOP jakož i porozumění a nalezení příčin, které způsobily přesně takovýto vývoj. V rámci typologie případových studií se jedná o jedinečnou případovou studii intrinsitní neboli vnitřní podle typologie Roberta Staka, případně „konfigurativně-idiografickou“ podle Harryho Eckesteina.

Tento přístup byl zvolen, protože zkoumá vnitřní povahu případů, jejich jedinečnost a na rozdíl od instrumentální případové studie nevyžaduje použití různých teorií, které nejsou pro cíle výzkumu této práce nezbytné (Eckestein 1975: 96, Stake 1995: 3 citováni in Drulák 2008: 34). Díky dostatečnému ohraničení případu a jeho empirické povaze výzkumu je vhodnější využití kvalitativního výzkumu pro jeho schopnost porozumět jednotlivým případům.

⁴ Jednotný Evropský akt, Maastrichtská smlouva, Amsterodamská smlouva, Lisabonská smlouva, smlouva z Nice.

K samotnému výzkumu autorovi poslouží jeden z přístupů ke zkoumání mezinárodní vztahů, tzv. *Foreign Policy Analysis* (FPA), respektive teoretický rámec, stanovený Brianem Whitem v jeho publikaci *Understanding European Foreign Policy*. Tradičně se FPA využívala pro analýzu zahraniční politiky vlád jednotlivých států. Největšího využití se tak dočkala v období po 2. světové válce. Mezi odbornou veřejností dlouho panuje debata o tom, zda se EU dá považovat jako unitární stát. Většina se však shoduje, že v současném stavu procesu integrace takto uvažovat nelze. FPA je však striktně zaměřena na jednotlivé unitární státy, díky čemuž mnozí odborníci přestávají tento koncept nadále využívat. FPA konkrétně na několika úrovních analyzuje jejich přístup k mezinárodní politice, v jakém kontextu je tento přístup tvořen a kdo jej tvoří, jaké nástroje vláda používá pro dosažení svých cílů a jaké jsou výsledky takového procesu (White 2001: 25).

Podle B. Whita je však tento tradiční přístup, který počítá s jednotlivými státy jakožto s nejdůležitějšími aktéry v oblasti mezinárodních vztahů jako překonaný, dokonce tvrdí že FPA již nemůže být ve smyslu porozumění mezinárodní politice, jakkoliv užitečná. S tím, jak se měnil po 2. světové válce a v průběhu Studené války světový řád, přestaly být nejdůležitějšími aktéry samotné státy, ale spíše uskupení více států. White tedy nevidí žádnou překážku, proč by se FPA nemohla místo na stát zaměřit na jiné mezinárodní aktéry, případně jejich kombinaci. Není totiž nezbytné, aby aktérem byl stát, podmínkou však je, aby jeho jednání měla mezinárodní vliv a dosah (White 2001: 33–35).

Výhodou FPA na rozdíl od obecných „velkých“ teorií je právě nezávislost v kontextu klasických přístupů jako je realismus nebo institucionalismus. FPA nám poskytuje možnost systematického empirického výzkumu, které je schopen vymodelovat analýzu s velkou explanativní hodnotou (Peterson, Sjursen 1998: 14–15). Způsob analýzy používaný zastánci institucionalistického přístupu je podle Whita limitován hned několika slabiny. Největší je absence nějakého rozvinutějšího náhledu na chování aktéra/státu, zjednodušený pohled na způsob tvorby politiky a omezená definice zahraniční politiky v evropském kontextu. FPA je schopna všechny tyto slabiny institucionalistického přístupu zaplnit. To se ovšem může stát pouze v případě oproštění se od tradičního státo-centrického vnímání zahraniční politiky, jak již bylo zmíněno výše (White 2001: 39).

Nedílnou součástí samotného výzkumu bude analytický rámec, jenž White vytvořil. Ten se skládá z 6 klíčových otázek, jejichž zodpovězení autorovi poskytne

jedinečný pohled na celý proces utváření a vývoje SBOP a za jeho pomoci budou klíčové elementy tohoto analytického rámce dále zpracovány. Otázky jsou následující:

- 1) *Kdo vytváří Evropskou zahraniční politiku?*
- 2) *Jaký je charakter procesu Evropské zahraniční politiky?*
- 3) *Jaké problémy utvářely agendu Evropské zahraniční politiky?*
- 4) *Jaké nástroje jsou utvářeny v rámci Evropské zahraniční politiky?*
- 5) *V jakém kontextu je tato politika utvářena?*
- 6) *Jaké jsou výstupy tohoto politického procesu?* (White 2001: 40).

Evropská zahraniční politika se skládá z několika částí a úrovní. Před analýzou jednotlivých faktorů je tedy nutné zřetelně si tuto politiku stanovit. B. White Evropskou zahraniční politiku rozděluje na tři typy. Prvním je *Společenská zahraniční politika*, která vznikla v důsledku vytvoření původních evropských struktur v roce 1957. Vychází tak z Římských smluv a pokrývá primárně oblast obchodu. Z pohledu FPA ji tak můžeme označit za ekonomickou dimenzi Evropské zahraniční politiky. Další je *Unijní zahraniční politika*. Jedná se primárně o politickou dimenzi zahraniční politiky. Její počátek můžeme datovat do 70. let minulého století. Smlouva o EU pak přetvořila tuto oblast SZBP tak, jak ji známe dnes. Posledním typem je *Národní zahraniční politika*, spadající pod jednotlivé zahraniční politiky členských států. Pro naši analýzu je však nejdůležitější již zmíněný druhý typ, který odkazuje k SZBP, pod kterou spadá autorem zkoumaná SBOP (White 2001: 40–41).

Samotný výzkum a aplikace teoretického rámce FPA bude uskutečněn primárně pomocí detailní analýzy příslušné literatury, dále zpráv, dokumentů a usnesení příslušných institucí EU.

První kapitola *Historický vývoj a vznik SBOP* se bude zabývat příčinami vzniku SBOP a jeho vývojem v 90. letech od britsko-francouzské konference v St. Malo přes konference v Kolíně nad Rýnem a Kodani až po samotnou institucionalizaci SBOP. Následující kapitola *Vývoj po roce 2000* zdokumentuje další vývoj a bude zaměřena na identifikaci příčin k pozastavení rozvoje a hlubší spolupráce v obranně-bezpečnostní oblasti EU. Dále bude zkoumat vliv důležitých událostí v rámci evropské integrace na toto období, jako jsou například Smlouva z Nice nebo série dohod mezi EU a NATO Berlín plus. Ukončena bude vznikem Evropské obranné agentury v roce 2004.

Třetí kapitola *Oživení debaty o společné obraně* zkoumá oživení debaty od vstupu Lisabonské smlouvy v planost v roce 2009. Největší důraz bude kladen na období 2016-2018, jenž je pro vývoj v této oblasti do budoucna klíčový. Zkoumaný časový úsek bude ukončen odchodem UK z EU v roce 2020. Závěrem budou na základě analýzy vytyčeny všechny důležité okamžiky, které SBOP formovaly ve výše stanovených obdobích.

1. HISTORICKÝ VÝVOJ A VZNIK SBOP

Pro porozumění aktuálních trendů na poli bezpečnostně-obranné politiky EU je nezbytně nutné znát okolnosti, za jakých SBOP vznikala a jaké historické události k tomu vedly. V této kapitole se autor pokusí vysvětlit překážky, které bránily vzniku této politiky, v jakém kontextu vznikala a kteří aktéři na tom měli největší podíl.

1.1. Období Studené války

Brzy po skončení 2. světové války začaly politické špičky v Londýně a Paříži vytvářet plán na poválečné uspořádání světa, na základě vytvoření bezpečnostního společenství, jehož členy by byly nejdůležitější státy západní Evropy. Základem takového společenství se měly stát obranné smlouvy z let 1947 (Dunkirk) a 1948 (Brusel). Tyto smlouvy počítaly s faktem, že Evropané se budou moci vypořádat s bezpečnostními otázkami sami, bez zásahu a pomoci dalších států. Ovšem dříve, než mohlo dojít k jakýmkoliv dalším krokům, objevil se v Evropě další společný nepřítel, Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) a začala Studená válka. (Howorth 2000: 9).

Tento nový vývoj vedl u evropských mocností k uvědomění si vlastní neschopnosti garantovat bezpečnost svých států. Francie v tu dobu řešila koloniální válku v Indočíně a stav ekonomiky v UK byl velice neuspokojivý, navíc byla vyčerpaná z předchozích konfliktů, stejně tak SRN. Situace nebyla příliš uspokojivá ani v Itálii nebo Španělsku. Bylo tak zřejmé, že Západní Evropa se neobejde bez pomoci Spojených států Amerických (USA). Původnímu zaváhání navzdory, Francie a UK urychleně podepsaly Washingtonskou smlouvu (1949) a staly se nedílnou součástí NATO⁵, čímž si zaručily významné postavení v organizaci a zároveň získaly garanci společné obrany. Po válce v Koreji se USA velmi rychle staly hegemonem v NATO a vliv zaoceánské mocnosti na státy Západní Evropy byl definitivně umocněn (Howorth 2000: 9–10).

1.1.1. Západoevropská Unie

Jedním z největších problémů při vytváření NATO bylo SRN. Ostatní státy stále nechtěly Německu umožnit znovuoobnovení vojenské výroby a armády, což učinilo možné členství Německa v NATO naprosto neakceptovatelným. Ostatně z podobných důvodů a obav ostatních států již dříve vzniklo Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO). Jedním z jeho

⁵Dalšími základajícími členy byla Kanada, Portugalsko, Itálie, Norsko, Dánsko, Island a země Beneluxu.

účelů byla právě kontrola surovin klíčových pro zbrojní průmysl, tedy uhlí a ocel. USA však ze své vůdčí pozice v čele NATO trvaly na členství Západního Německa v Alianci, kvůli větší kontrole v sektoru a také kvůli stávající hrozbě války v Koreji, ve které potřebovaly podporu dalších států. Jako kompromis bylo navrženo vytvoření Evropského obranného společenství (EOS), jenž mělo spadat pod struktury ESUO. Jednání však byla velmi komplikovaná, jelikož žádná ze zúčastněných stran nechtěla slevit ze svých nároků, nejvíce pak Francie. Další odkládání by však mohlo ohrozit mezinárodní postavení Západního Německa kvůli Bonnským konvencím. V roce 1954 však již bylo jasné že Francie za současných podmínek smlouvu neratifikuje a bylo nutné najít jiné řešení (Deighton 1998: 182–185).

Francie nebyla jedinou z evropských mocností, jež měla s vytvořením EOS problém. Vládní kabinet UK byl touto otázkou dlouhou dobu rozdělen. Část, stejně jako USA preferovala členství Západního Německa v NATO, kde by bylo pod větší kontrolou a nemělo příliš silný vliv. Alternativa s EOS by totiž podle nich mohla mít za následek „germanizaci“ EOS a s ním i ESUO. Někteří členové kabinetu však tvrdili, že toto by se nestalo, pokud by se UK více zapojila do utváření těchto společenství. S rozvojem zbraní hromadného ničení se navíc tato debata stávala irelevantní, protože bylo jasné, že jaderné zbraně budou klíčové v otázce obrany (Deighton 1998: 185–188).

Po zdoluhavých diplomatických jednáních, která nepřinášela žádný uspokojivý výsledek, bylo tehdejšímu britskému ministru zahraničí Anthony Edenovi jasné, že francouzský plán na vytvoření EOS se Západním Německem jako členem je neuskutečnitelný. Z toho důvodu se rozhodl využít již existující Bruselskou smlouvu⁶ z roku 1948 a pouze ji renovovat. Její nová verze by umožňovala lepší kontrolu nad Západním Německem, než by bylo jeho členství v NATO, ale zároveň nebyla natolik striktní jako EOS. To by umožnilo vytvoření silnějšího obranného systému, jenž by byl pevně zakotven ve strukturách Západní Unie (ZEU) a paralelně zahrnoval možnost vstupu Západního Německa do NATO, po získání plné suverenity (Deighton 1998: 188–191).

Edenův návrh se nakonec i u Francouzů setkal s relativním úspěchem. Na konferenci v Londýně byly jasně stanovené priority UK: zabezpečit samostatnost Západního Německa, zabezpečit jeho rovnost, přivést jej do NATO, a to vše

⁶ Bruselská smlouva je zakládající smlouvou Západní unie uzavřená mezi Francií, UK a zeměmi Beneluxu, která rozšiřovala smlouvu z Dunkerku a byla předstupněm spolupráce v rámci NATO.

s francouzským souhlasem. SRN by tak mohlo dosáhnout suverenity a mohlo by být přijato do NATO za podmínek, že se nebude snažit dosáhnout spojení s Východním Německem nebo změny hranic. Tyto záruky poskytla Německu modifikovaná Bruselská smlouva, která zároveň platila i pro Itálii. Dále transformovala Západní unii do Západoevropské unie (ZEU). Smlouva vešla v platnost v roce 1955. Výsledkem těchto jednání bylo také podepsání Pařížské dohody, která zaručovala suverenitu Západního Německa (Deighton 1998: 191–196).

I přes to, že období po 2. světové válce je velice vzdálené od vzniku SBOP v roce 1999, můžeme i v tomto období nalézt okamžiky, které definovaly spolupráci států v této oblasti. Nejdůležitějším počinem dozajista zůstává vznik NATO, jenž jako jediné přečkalo složitý politický vývoj a v současnosti má nemalý vliv na zahraniční politiku a mezinárodní vztahy v globálním měřítku. Není však možné ignorovat i přínos ZEU, hlavně díky zaměření se na evropský region a aktivitu většiny zakládajících států ES. Skrze modifikovanou Bruselskou smlouvu ZEU umožnila zapojení se Západního Německa do struktur NATO, což můžeme brát jako počátek dnešní významné pozice Německa jak v rámci EU, tak v NATO.

V letech 1960-1980 byla aktivita v ZEU poměrně mírná. Změna přichází se začátkem 80. let díky aféře s jadernými zbraněmi středního doletu umístěnými v Evropě. Tento problém znovu nastartoval diskuzi o „evropské obranné entitě“, jak tuto oblast označuje J. Howorth. Kvůli neshodě s Washingtonem na vyřešení této krize Francouzi opět začali vyvíjet aktivitu v ZEU pořádáním summitů, jenž nakonec vedly v roce 1987 v Haagu k podepsání dokumentu, jenž do jisté míry definoval evropské zájmy v oblasti obrany. Největší podíl na tom měla Francie a Německo, které aktivně v oblasti obrany spolupracovaly. Tento dokument a spolupráce Francie s Německem byl jedním z nejdůležitějších okamžiků, které později vytvořily SZBP, jelikož to byla právě Francie a Německo, kdo trval na jejím zakomponování do Maastrichtské smlouvy (Howorth, Menon 1997: 24).

ZEU si zachovala funkčnost až do roku 2010 kdy byla jejími členy oficiálně rozpuštěna. Pro nás je však důležité, že v době vzniku SBOP byla stále funkční a byť její přínos k průběhu Studené války může být diskutabilní, tak na SBOP měla jistý vliv.

Co se EOS týče, tak i přesto, že byl projekt neúspěšný, podařilo se díky němu spustit řetězec událostí, jenž nakonec vedly k vytvoření ZEU a vstupu Západního Německa

do NATO. J. Howorth mu dokonce přikládá zásadní vliv ve vytváření SBOP, jako první bere 90. léta a jako druhý právě pokus o vytvoření EOS (Howorth 2017: 3). Takovýchto momentů, kdy i neúspěšný projekt pomohl utvářet SBOP najdeme v historii mnoho. Právě ony pomáhají utvářet podmínky a kontext, za jejichž podmínek SBOP vzniklo, proto je nutné věnovat jim důslednou pozornost.

1.2. Vznik SBOP

1.2.1. Konec Studené války

S koncem Studené války mnozí očekávali příchod nové, a hlavně poklidné éry v mezinárodním dění. Pouhých 9 měsíců po pádu Berlínské zdi však vyvstala ve světě nová vlna konfliktů, která započala útokem Saddáma Husajna na Kuvajt, čímž začala Válka v Zálivu. V ní po boku USA pod mandátem OSN bojovalo mnoho evropských spojenců⁷. Evropané si díky tomu začínali uvědomovat, jak moc jsou závislí na americkém vedení a vojenských technologiích. Vojska evropských mocností zkrátka nebyla připravená na nový typ vedení války a snažila se tento nedostatek napravit. Dříve než se jim to zcela podařilo však přišel další konflikt, jenž měl ovlivnit světové dění. Tentokrát se však epicentrem stal přímo evropský kontinent a v roce 1991 započal konflikt v Jugoslávii, který ovlivnil dění v Evropě na dalších 10 let (Howorth 2007: 6–7).

Pokud bychom nahlíželi na vztah jednotlivých států k NATO, postoj Francie by byl pro naši analýzu ten nejvíce zajímavý. Vzhledem k tomu, že Francie se stále ještě nevrátila k plné spolupráci s NATO, tak právě od ní pocházela většina podnětů ke spolupráci přes jinou platformu, než bylo severoatlantické společenství, viz například Fouchetův plán⁸ nebo EOS. Není tak překvapením, že právě Francouzi vždy navrhovali alternativní scénáře v této oblasti politiky (Howorth 2000: 13–14).

Chceme-li však znát důvod, proč projekt SBOP na začátku 90. let nefungoval, když o pár let později započalo jedno z největších období rozmachu bezpečnostní a obranné politiky v EU, musíme pátrat v širším kontextu.

⁷ Například Francie, UK nebo tehdejší Československo

⁸ Součástí francouzských snah o využití platformy EHS k vlastnímu mocenskému vzestupu se stal též plán institucionalizace politické spolupráce (Fouchetův plán). Mezivládní mechanismus konzultací měl zastřešit existující tři společenství. Obavy ostatních členských států z narušení vztahů v NATO a možného ohrožení fungování ES vedly na jaře 1962 k nepřijetí plánu.

1.2.1.1. Maastrichtská smlouva

Všechny tyto nové bezpečnostní hrozby nutily ES více přemýšlet nad otázkou bezpečnosti a také nad silným vlivem USA v této oblasti, hlavně skrze NATO a OSN. Maastrichtská smlouva nejen že z ES vytváří EU, ale pokládá také tři hlavní pilíře politiky EU: *Evropské společenství; Spravedlnost a vnitřní záležitosti; Společná zahraniční a bezpečnostní politika*. Maastrichtská smlouva tedy nejen že vytváří samotnou EU a dává jí hlavní oblasti, jimiž se má zabývat, ale také zavazuje členské státy k mnohem bližší spolupráci, než bylo dříve nutné. Maastrichtská smlouva vstupuje v platnost dne 7. února 1992 (Nugent 2006: 85–86).

Pro nás je nejdůležitější druhý pilíř, týkající se SZBP. Je to první krok samotné EU (ZEU nebereme v tomto případě v potaz, protože není přímo součástí EU) k vytvoření vlastní bezpečnostní a obranné politiky. Maastrichtská smlouva vzniká ve složitém období, které je charakteristické změnou zavedených zvyklostí a všichni si museli hledat své nové místo ve světovém řádu. K tomu si EU vytvořila právě SZBP, jenž defacto zastupovala ministerstvo zahraničí a dává EU možnost tvořit si vlastní zahraniční politiku. Na základě druhého pilíře je pak v roce 1999 vytvořena SBOP.

1.2.2. Mezinárodní kontext na konci 90. let

V roce 1998 započalo období, které bylo, alespoň prozatím, charakteristické největším rozvojem v oblasti Evropské obrany a bezpečnosti za posledních bezmála 50 let. Nyní již víme, jakým způsobem vývoj v této oblasti v Evropě probíhal. Také jsme si stanovili události v 90. letech minulého století, které zapříčinily tento poměrně rychlý nástup zájmu o bezpečnostně-obrannou oblast v rámci evropské integrace.

Důležité však je, zasadit tyto události do kontextu Evropy, která se nacházela na přelomu milénia. Zatímco se státy stále vypořádávaly s konfliktem v Jugoslávii, v UK byl v roce 1997 zvolen na post předsedy vlády Tony Blair z Labour party, což do značné míry ovlivnilo zahraniční politiku UK, zejména pak v otázce přístupu k evropskému společenství, jenž byl zejména za vlády Margaret Thatcher značně rezervovaný.

Francie se po dlouhé odmlce začala pomalu přibližovat zpátky k NATO po svém odchodu v roce 1966. To mělo několik příčin. První byla obava ze stažení se USA z Evropy po konci Studené války, což by mohlo mít nedozírné následky na bezpečnostní situaci

v Evropě. Za druhé v kontextu zvyšujícího se počtu vojenských intervencí, byla efektivita francouzské válečné mašinerie závislá na interoperabilitě s NATO (Howorth 2000: 12–13).

Toto „sblížení se“ s NATO ovšem neznamená, že by Francie úplně zapoměla na své úmysly na vytvoření autonomního evropského obranného systému. Je ovšem těžké přesně vytyčit jasné politické postoje francouzské vlády, zejména pak po kohabitaci v roce 1993 a díky diplomatické obratnosti prezidenta Françoise Mitteranda. I tak je ale možné podle J. Howortha předpokládat určité trendy, jako například že se znovu srovnají euroamerické vztahy; NATO projde určitou změnou; EU se bude více podílet na evropské bezpečnosti a obraně; státy střední a východní Evropy budou integrovány spíše skrze EU nebo Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSCE) než přes NATO nebo USA. Navíc konec Studené války neznamená konec bezpečnostním hrozbám v Evropě a je nutné i nadále do obranného sektoru investovat (Howorth 2000: 15–16).

Hodnoceno dnešním pohledem, tyto předpokládané cíle francouzské politiky byly přesné pouze z části. Vztahy mezi EU a USA se postupně vyvíjely a mají dodnes velký vliv na oblast bezpečnosti. Státy sovětského bloku se úspěšně integrovaly, zabralo to ovšem více času, než se předpokládalo a většina z nich se stala dříve členy NATO než EU. O současných bezpečnostních hrozbách v Evropě budeme mluvit později, je však jasné, že v tomto ohledu byly předpoklady správné a rizika jsou zde dodnes. Pro nás je však nejdůležitější bod o vztahu EU k bezpečnostně-obrannému sektoru.

Díky rozpadu SSSR a Gorbačovově *perestrojce* došlo ve střední a východní Evropě k uvolnění vlivu SSSR na státy, které jím byly ovládány po bezmála 50 let. Ty však viděly svoji okamžitou spásu nikoliv v zapojení se do EU, ale ve snaze získat členství v NATO. (Howorth 2000: 13). V případě Česka, Polska a Maďarska se tento kalkul stal správný a jejich přístup do NATO bylo mnohem rychlejší než v případě EU.

Většina zemí se samozřejmě zároveň ucházela o členství v EU, NATO pro ně však bylo větší prioritou, protože v případě nějaké opětovné agrese ze strany Ruské federace (nebo kohokoliv jiného), by byly tyto státy velmi zranitelné. Členství v NATO jim však zaručovalo tolik potřebnou jistotu bezpečí. Je ale možné, že pokud by SBOP vznikla již na počátku 90. let a byla v podobě, jakou získala s Lisabonskou smlouvou, tak by se členství v EU stalo pro mnohé více lukrativní než NATO. Tím by byl vliv NATO v Evropě značně omezen.

Neopomenutelný je také fakt, že od počátku 90. let můžeme ve velkých evropských zemích sledovat nové trendy co se týče zbrojního průmyslu. Státy začaly ustupovat od multilaterálních mezinárodních projektů a začaly místo toho zakládat nové nadnárodní společnosti, jež byly ekonomicky i technologicky výhodnější. Velkého úspěchu se tento přístup setkal například v leteckém sektoru, kde došlo ke sloučení německé DASA a francouzské Aerospatiale (Britz, Eriksson 2005: 45–46).

Vliv vojenského průmyslu na utváření SBOP by neměl být opomíjen, vzhledem k tomu, že tvoří podstatnou část světové ekonomiky a například USA jsou na exportu tohoto typu do Evropy dosti závislé, což bude hrát velkou roli v pozdějším vývoji.

Nyní již víme, v jaké situaci se Evropa na konci 20. století nacházela. Obavy ze Studené války vystřídaly nové konflikty, ať už to byla Válka v Zálivu nebo konflikt v Jugoslávii. Členské státy a zejména Francie si tak začaly uvědomovat nutnost posílení své obranné strategie a zlepšení bezpečnostní situace v Evropě. Díky nástupu Tonyho Blaira také došlo k uvolnění vztahů mezi UK a EU, a tudíž i k lepšímu prostředí pro diskuzi. Německo, jakožto třetí klíčový hráč zůstávalo po dlouhou dobu v této oblasti poměrně neaktivní a do centra dění se dostává až se vznikem SBOP (Howorth 2001: 769–770). Situaci také napomáhaly státy bývalého sovětského bloku, snažící se integrovat do EU a NATO. Také vývoj ve zbrojním průmyslu naznačoval další možnou spolupráci států v této oblasti. Všechny tyto události nakonec vyústily v summit v St. Malo, který definoval SBOP na mnoho dalších let.

1.2.2.1. Motivace UK a Francie

Zajímavé je zkoumat motivaci Francie k prosazování vytvoření SBOP, ať již historicky (viz EOS), nebo i v dnešní době. Ve většině případů, kdy se otázka společné obrany otevřela, u toho Francie vždy byla, stejně tak jako UK. Motivace obou států je však diametrálně odlišná. Odlišný pohled na toto téma nabízí ve svém článku *European Security, Strategic Culture, and the Use of Force* autora Adriana Hyde-Price. Pro vysvětlení používá autor koncept „strategic culture“, což můžeme vnímat jako soubor strategické uvažování států jako aktérů do oblasti bezpečnosti (Hyde-Price 2004: 323).

U obou výše zmíněných států hrají klíčovou roli jejich zkušenosti z 2. světové války a Studené války, což je samozřejmě logické, vždyť obě události ovlivnily podobu světového řádu na mnoho desítek let. Francii podle autora ovlivnil její neúspěch při bojích proti Wehrmachtu, jenž byl mimo jiné způsoben nedostatečnými vojenskými kapacitami a

spoléháním na pomoc druhých. Z toho vyplývá jejich obsese mít vlastní vojenské kapacity, jež budou dostatečně připravené na ochranu jejich národních zájmů (Hyde-Price 2004: 325).

Pokud budeme chtít rozšířit tuto myšlenku tak můžeme dodat, že snaha vytvořit nějakou formu vojenské aliance je způsobena právě touto zkušeností, kdy Francie byla nucena čelit Hitlerovi sama, nehledě na příčiny. Vytvoření pevné vojenské institucionální struktury by jim však mohlo zajistit, že se tento scénář nebude opakovat. Na stranu druhou je zde ale zvláštní vztah s NATO, který můžeme vysvětlit snad až pokryteckou snahou Francie nezapojovat se do konfliktů, které nejsou v jejím přímém politickém zájmu.

UK má z tohoto období diametrálně rozdílné zkušenost, tudíž i jejich vnímání „strategic culture“ je jiné. Britové se postavili do čela Spojenců v Evropě (před vstupem USA) a měli velkou zásluhu na zániku Třetí říše a po válce byla jejich vyspělost v oblasti armády na velmi vysoké úrovni, oproti jiným evropským státům, na jejichž území válka přímo probíhala (Hyde-Price 2004: 326), což bylo ještě umocněno jejich „zvláštním“ spojenectvím s USA, kterému dávali v počátcích evropské integrace přednost před kontinentální Evropou. Výjimkou je vznik ZEU, který by bez jejich zapojení nebyl možný, je však opět nutné zamyslet se nad jejich motivací, kdy se snažili urovnat vztahy v Evropě a zároveň vyjít vstříc USA, jenž chtěly, aby se Spolková republika Německo (SRN) stalo členem NATO, a měly tak větší kontrolu nad kontinentální Evropou.

1.2.3. Význam summitu v St. Malo

Ve francouzském přímořském městě St. Malo se 4. prosince 1998 odehrály jedny z nejdůležitějších okamžiků, které daly vzniknout SBOP. Tohoto dvoustranného summitu se zúčastnily pouze dva státy, klíčové pro bezpečnostně obrannou politiku EU, a to britský premiér Tony Blair a francouzský prezident Jacques Chirac. Ti sepsali *Společnou deklaraci o Evropské obraně*, jejíž klíčové části umožnily vznik SBOP (Howorth 2007: 33–35).

1. *„EU potřebuje být v takové pozici, aby mohla využít svůj plný potenciál na mezinárodním poli...“*
2. *„Za tímto účelem musí být EU schopna autonomních akcí, zaštitěných spolehlivými vojenskými silami (...) K dosažení těchto cílů musí být zachovány obranné závazky členských států (...) a podporujeme důležitost“*

modernizované Severoatlantické aliance... (Společná deklarace o Evropské obraně 1998).

Na první pohled se může zdát, že deklarace nepožaduje nic nového, vždyť podobné pokusy byly činěny hned po ukončení 2. světové války například Bruselskou smlouvou nebo Fouchetovým plánem, jak bylo řečeno na začátku této kapitoly. Jelikož ale víme, že všechny předchozí pokusy byly neúspěšné, musíme si položit otázku, proč se to podařilo až v St. Malo, když nic zásadně nového nám výsledná deklarace nepřinesla? Tento zlom je podle mnoha odborníků způsoben právě tím, že dva největší evropští aktéři na poli bezpečnosti, Francie a UK, byli ochotni se sejít a sepsat tuto deklaraci (Howorth 2007: 35–38). Podle J. Howortha je právě St. Malo důkazem 50 let trvajících britského veta na jakoukoliv diskuzi o zapojení obranné sekce do institucí EU/ES. To samo o sobě značí kritičnost celé situace, když i země jako UK ustoupila ze své původní doktríny a uznává důležitost bezpečnostně-obranné politiky na půdě EU (Howorth 2001: 769).

Nelze samozřejmě tvrdit, že by po celých 50 let byli překážkou pouze Britové. Ve většině případů se ale diskuzí o kolektivní bezpečnosti a podobných konceptech vždy účastnila Francie, která takové plány prosazovala a UK, které na druhou stranu většinou odporovalo (zvláštním případem je vznik ZEU a zapojení Západního Německa, s kterýmžto plánem přišel A. Eden, v tomto případě se však nejednalo o zapojení do institucí EU/ES). Důležitou roli při těchto rozhodování vždy hrál vztah s USA a NATO. Nejinak tomu bylo i v tomto případě (Howorth 2007: 35–38).

Důležité jsou zajisté také osobnosti, které stály na obou stranách a jejich motivace. V případě T. Blaira není dodnes zcela jasné, z jakého důvodu byl natolik ochotný rozvíjet spolupráci v tomto sektoru, vzhledem k historii vztahu UK a EU/ES. Od svého nástupu do funkce byl ale posedlý myšlenkou UK jako vůdčího státu nejen v čele EU ale i v rámci celého světa s touhou navrátit se do období britského impéria. Tento cíl měl však mnoho překážek, u EU hlavně figuroval fakt, že se UK dlouhodobě negativně stavila k měnové politice EU a prozatím nebyly členem Evropské měnové unie (EMU). Iniciativa v oblasti bezpečnosti by mu tak mohla přinést tolik potřebnou podporu ostatních členských států. Navíc měl obavu, že prezident USA by v budoucnu mohl být člověk, který by prosazoval větší izolaci od evropské politiky a zahraniční politiky celkově, což se do budoucna jevilo jako problém zejména po zjevném selhání NATO na Balkánu na počátku 90. let. Co se J. Chiraca týče, ten se stejně jako T. Blair obával slábnoucí role NATO a raději se

soustředil na vytvoření autonomní vojenské síly v návaznosti na EU (Deighton 2002: 726–727).

Na tomto summitu sice ještě nebylo vytvořeno SBOP, to by ani nebylo možné vzhledem k tomu, že jednání se účastnila pouze Francie a UK. A jak bylo řečeno, ani výsledné deklarace nepřinášejí žádná převratná tvrzení, která by nebyla řečena již dříve. Největší přínos těchto jednání je však právě v symbolice toho, že dva nejvýznamnější vojensktí aktéři v EU dali projektu na důležitosti a postavili jej do čela svých vlastních politických priorit. V tomto ohledu je mnohem důležitější než summity v Kolíně a Helsinkách, které sice oficiálně SBOP ustanovují, avšak bez St. Malo by se nikdy neodehrály. Tuto důležitost summitu přikládá i většina autorů (viz například Howorth 2003: 173–173) zabývajících se SBOP a pokud se zabýváme historií SBOP, tak toto je okamžik, kterým začíná.

Jsou však i tací kteří tvrdí, že St. Malo je jen výsledkem nepochopení mezi Francií a UK ve dvou oblastech. V prvním ohledu oba dva státy vnímaly jinak pojem „autonomie“, hlavně její dopad na vztah EU-NATO. Za druhé, někteří politici ve Francii brali SBOP jako politický nástroj oproti UK, jenž SBOP vnímala jako nástroj vojenský, určený pro navýšení Evropských vojenských kapacit a jako cestu k revitalizaci NATO (Bicherton, Irondelle, Menon 2011: 3). To, zda deklarace byla výsledkem nepochopení nebo nebyla je důležité pro další vývoj. Hlavní je, že se summit uskutečnil a SBOP mohlo na jejím základu vzniknout.

1.2.4. Ustanovení SBOP

Vzhledem k tomu, že Francie a UK byly na poli EU nejdůležitějšími hráči v oblasti obrany, členské státy to braly jako signál k dalšímu prohloubení evropské integrace v této oblasti. Další kroky byly v návaznosti na deklaraci ze St. Malo podniknuty na summitech Evropské Rady v roce 1999, nyní již oficiálně institucionálně zaštitěny EU. V červnu byl v Kolíně nad Rýnem navržen institucionální rámec SBOP. Ten byl dále rozvíjen na prosincovém summitu v Helsinkách (Howorth 2007: 4–5), kde byl zároveň vytyčen tzv. *Helsinki Headline Goal*, jenž zaručoval dobrovolnou spolupráci v operacích vedených EU a vytvoření menších vojenských uskupení, které měly sloužit jako reakční síly v případě vojenského konfliktu. Tento koncept dal později vzniknout *EU Battlegroups*. Termín pro naplnění těchto požadavků byl stanoven na rok 2003 (Quille 2006: 9–10). SBOP se stala oficiální součástí politiky EU smlouvou z Nice v roce 2001 (Howorth 2001: 770).

Rokem 1999 končí dlouhé složité období vývoje obranné a bezpečnostní politiky v EU, jenž je charakteristické celkovou proměnou politických poměrů na Evropském kontinentu, způsobenou rozpadem SSSR a Jugoslávie. Rozpad východního bloku měl totiž dva zásadní vlivy. Již jsme mluvili o tom, že státy, které byly dříve pod sovětskou sférou vlivu hledaly nyní oporu na Západě. Neméně důležitý je fakt, že bez existence společného nepřítele v podobě SSSR bylo možné uvolnění vztahů a začátek debaty o proměně NATO, s čímž šlo zároveň ruku v ruce vytvoření SBOP. Není totiž překvapivé, že se jej nedařilo vytvořit v průběhu Studené války, kdy hlavní roli hrálo NATO a potřeba alternativy nebyla tak akutní, jako v 90. letech.

2. PŘÍČINY ZPOMALENÍ SBOP V ROCE 2004

Z předchozí kapitoly již víme, jak nesmírně dlouhý a náročný byl vývoj obranně-bezpečnostních politik v Evropě a jak komplikované byly pokusy o vytvoření takovéto politiky. Tím, že první pokusy byly ihned v návaznosti na 2. světovou válku, trvalo období tohoto vývoje bezmála 50 let. Až v roce 1999 je SBOP oficiálně institucionální součástí EU a začíná se dále rozvíjet. Tato kapitola bude zkoumat období od summitu v Kolíně nad Rýnem 1999 do roku 2004, kdy došlo ke značnému zpomalení vývoje SBOP. V rámci tohoto časového rozsahu budou zkoumány různé příčiny a problémy v rámci SBOP, které vedly k tomuto zpomalení, a to na základě politického kontextu v tomto období.

2.1. Operace SBOP

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, jedním z výstupů summitu v Helsinkách byl tzv. *Helsinki Headline Goal*, jenž zaručoval dobrovolnou spolupráci států na operacích vedených EU. Počítalo se s vytvořením reakčních sil, které vypadaly následovně: „*členské státy musí být v roce 2003 schopny do 60 dnů rozmístit a alespoň po 1 rok udržet vojenské síly od 50 000 do 60 000 osob, jež budou schopny plnění Petrohradských úloh v plném rozsahu*“ (Quille 2006: 9).

Tento počín byl součástí snahy posunout EU dále od jejích civilních a normativních sil s jistou tendencí o militarizaci EU. Nebylo však zcela jisté, co by takováto militarizace znamenala, vzhledem k tomu, že obrana v kontextu EU je spojena spíše s aktivitou států na národní úrovni a zahrnuje součásti jako je ochrana občanů a teritoria skrze použití vojenské síly, primárně však na území vlastního státu, případně v jiném členském státu. Další smlouvy EU však počítaly s prohloubením konceptu obrany EU. Proč se tedy SBOP dále nevyvíjela (Tardy 2018: 3)?

Podle Thierry Tardyho to jsou právě vojenské operace, které dále utvářely rámec SBOP i přesto, že se tyto operace z vojenského hlediska nedají kategorizovat jakožto obranné. Mnohem více se podobaly mírovým misím organizovanými OSN. Což můžeme brát právě jako jeden z problémů. SBOP totiž nebyla skrze tyto mise schopna přesvědčit členské státy o dostatečně funkčnosti SBOP, v případě nutnosti spoléhat se na vlastní bezpečnostně-obrannou politiku.

První vojenská operace EU byla spuštěna v březnu 2003 s názvem EUFOR Concordia a týkala se udržování mírů v bývalé zemi Jugoslávie, v Makedonii, ve

spolupráci s NATO na základě dohody Berlín plus. První autonomní operace SBOP byla spuštěna v květnu téhož roku. Jednalo se o Operaci Artemis v Demokratické republice Kongo (Faleg 2017: 4).

2.2. Vztahy mezi EU a NATO

Z první kapitoly již víme, že NATO po skončení Studené války čelilo existencionální otázce skrze předpokládanou proměnu světového řádu. Z klasické vojenské aliance se tak musela stát organizací s širšími politickými ambicemi. Novým cílem nebyla pouhá garance bezpečnosti pro Evropu, ale také rozvoj demokracie v globálním měřítku, tedy vytvořit v rámci NATO něco, co měla EU pod názvem SZBP. Když se začala utvářet SBOP, bylo klíčovou otázkou, jakým způsobem to ovlivní vztahy mezi EU a NATO a to i přes záruku, že SBOP nevzniká aby NATO nahradila, ale spíše jako doplnění jeho funkce (Duke, Gebhard 2017: 380).

Pro zajištění tohoto scénáře započala jednání o budoucím vztahu EU a NATO. Bylo nutné stanovit principy, na kterých by se měla zakládat spolupráce mezi organizacemi v případě nutnosti použití vojenské síly. Jednání byla zdržována diskuzí o účasti států, které jsou pouze členy EU, nikoliv NATO. Nakonec bylo rozhodnuto, že tyto státy se nebudou muset podílet na společných operacích a v prosinci 2002 byla přijata série smluv mezi EU a NATO, které se označují jako *Berlín plus* (Keukeleire, MacNaughtan 2008: 176–177).

Série dohod Berlín plus se týká nových mechanismů, na základě kterých EU může využívat struktur NATO/USA při operacích týkajících se krizí. Obsahují přístup k operačnímu plánování NATO a jeho předpokládanou dostupnost. Také stanovují velící mechanismy u operací EU. To položilo základ *Deklaraci o SBOP* z roku 2002, jenž stanovila základní principy pro strategické partnerství mezi NATO a EU v oblasti řešení krizí a konfliktů (Howorth 2005: 2)

Navzdory smlouvám Berlín plus však od roku 2004 defacto přestává politická spolupráce mezi EU a NATO (Duke tento jev označuje jako „formální nespolečné“) a vztahy mezi těmito dvěma tělesy jsou spíše neformálního charakteru. Tento jev někteří autoři připisují vstupu Kypru do EU v roce 2004. To je ovšem pouze jedním z bodů celého problému, který byl více existencionálního charakteru vzhledem k faktu, že klasická teritoriální obrana (na které stojí Článek 5 Washingtonské smlouvy) v tu dobu nebyla

v Evropě příliš potřebná a navíc se SBOP vydávala podobným směrem. Dalo by se dokonce říct, že v tento okamžik existence NATO záležela na schopnosti adaptovat se a vypracovat vhodnou formu soužití s SBOP (Duke, Gebhard 2017: 380–381).

Tyto vztahy byly navíc silně ovlivněny vlivem UK a jejich premiéra Tonyho Blaira, jelikož zde stále panovaly obavy, že pokud bude SBOP příliš silná, USA se z Evropy stáhnou a EU se bude muset potýkat s novými hrozbami bez jejich podpory. Francouzi na druhou stranu tvrdili, že právě silný evropský partner je to, co vztahy s USA posílí. Oba dva tyto názory však byly založeny spíše na politických spekulacích než na strategickém uvažování politických elit (Howorth 2005: 1).

Francie doufala, že najde v EU oporu v podobě Německa a jejich výrazné spojení by se mohlo stát základním kamenem SBOP. To se však nesetkalo s pochopením v samotné EU, jelikož tato spolupráce by byla bilaterálního charakteru. V roce 2003 navíc válka v Iráku zasáhla i EU a na základě toho Francie zahájila proces, který na několik měsíců zcela odstavil UK z procesů SBOP, čímž se připravili o jednoho z nejdůležitějších aktérů (Howorth 2005: 2).

V dubnu 2003 se odehrál summit, který měl znovu oživit SBOP. Účastníky byly Francie, Německo, Belgie a Lucembursko. Schůze ovšem dopadla přesně tak jak se očekávalo – neúspěchem. To byl následek toho, že nejenže Francie už nevěřila v oživení SBOP, ale stejně tak její partneři a původní podporovatelé v EU. Zde se ukázalo, jakou chybou bylo odstavení UK z tohoto procesu. Nikdo totiž nevěřil ve funkčnost projektu bez účasti UK. Až když se v létě téhož roku Tony Blair rozhodl znovu vrátit do bezpečnostně-obranných struktur EU, SBOP mohla dále pokračovat ve svém vývoji. Znovu se tak ukázalo, že jakýkoliv vývoj v této oblasti není možné provést bez účasti Francie a UK, států, které historicky jen velice málokdy spolupracovaly (Howorth 2005: 3).

2.3. Headline Goal 2010 a Evropská obranná agentura

S ukončením stanoveného rámce *Helsinki Headline Goal* z konference v Helsinkách 1999 bylo nutné vytvořit rámec nový pro následující období. Stalo se tak v červnu 2004 na Evropské Radě v Bruselu a označuje se jako *Headline Goal 2010*. Hlavním důvodem k jeho vytvoření byla nutnost doplnění různých deficitů, které zůstaly z předchozího rámce a nebyly zcela vyřešeny. Do roku 2010 měly být členské státy schopny reagovat na široké spektrum hrozeb a výjimečných stavů od humanitární pomoci přes podporu třetích zemí

v boji proti terorismu. Součástí byla také nutná reforma obranného sektoru. Za tímto účelem vznikla v červenci 2004 Evropská obranná agentura (EDA) (Quill 2006: 16).

Její cílem je zajistit členským státům a Evropské Radě podporu ve smyslu dalšího rozvoje a hlubší integrace struktur SBOP. Stala se tak platformou pro mezivládní spolupráci a lepší koordinaci mezi členskými státy a institucemi EU ve všech sférách SBOP, včetně otázky rozdělování finančních zdrojů (Britz, Ericksson 2005: 49–51).

Kromě vytvoření EDA byl dalším výstupem *the Headline Goal 2010* vznik konceptu *Battlegroup*, což je menší formace vysoce vytrénovaných vojáků o velikosti 3 000 mužů, které by měly být v případě nutnosti schopny reagovat do 15 dnů a měly by připravit půdu pro vstup větších ozbrojených sil poskytnutých buďto OSN nebo členskými státy. Tento koncept byl poprvé navržen již v Helsinkách, jednalo se však o jeden z nenaplněných cílů. Termín na vytvoření byl stanoven na rok 2007 (Quill 2006: 18–19).

Vraťme se nyní zpět k původní Helsinkí Headline Goal a jeho nedostatkům. Jedním z původních cílů bylo vytvoření reakčních sil o velikosti 60 000 mužů, jež měly být v případě potřeby schopny nasazení po minimálně po dobu trvání jednoho roku. To se ukázalo jako příliš ambiciózní a nikdy se to nepodařilo (Biscop 2016: 436). Tím pádem ale vytvoření *Battlegroups* nelze považovat jako úspěch SBOP. Je nutné si uvědomit, že tato nová uskupení vznikla jen z toho důvodu, že státy nebyly schopny kapacitně zvládnout původně plánované reakční síly. Zajisté můžeme říct, že SBOP byla při vytváření původního Headline Goal příliš ambiciózní, avšak redukovat 60 000 mužů na 3 000 a 1 rok na jeden měsíc je poměrně zásadní rozdíl, který nijak nepřidal SBOP na důvěryhodnosti, a ještě více prohloubil problémy, jež tato politika měla. Sven Biscop sice argumentuje tím, že původní čísla byla takto vysoká kvůli stávajícímu konfliktu v Jugoslávii (Biscop 2016: 436), to ovšem nevysvětluje, proč bylo nutné tyto počty snížit na minimum.

3. OŽIVENÍ DEBATY O SPOLEČNÉ OBRANĚ

Vznikem Evropské obranné agentury v roce 2004 je debata okolo SBOP na několik let ukončena, a přestože nepřestala fungovat v rámci svého stanoveného rámce, nikterak se dál nerozvíjela. První změnou je vstup Lisabonské smlouvy v platnost v roce 2009. Největší aktivitu však můžeme zaznamenávat až v rozmezí let 2016 až 2018, jenž budou pro tuto kapitolu stěžejní.

Podle T. Tardyho jsou tři hlavní důvody, proč v roce 2016 došlo k obnovení zájmu o SBOP. Tím prvním je aktivace obranného článku Lisabonské smlouvy Francií po útocích v Paříži roku 2015. V červnu 2016 je vydána EUGS o SZBP, která počítá s novým přístupem k EOF a PESCO. Souběžně s těmito událostmi je důležitá práce EK v oblasti výzkumu a rozvoje (Tardy 2018:7). Tyto důvody však nejsou jediné. Musíme si uvědomit, že tendence k obnovení SBOP zde byly hned po přijetí Lisabonské smlouvy, například vytvoření PESCO. Opět se ukazuje, že pouhý smluvní základ pro SBOP nestačí, je nutné, aby byl příznivý kontext a jednotliví aktéři byli ochotni učinit kroky směrem k obnovení. Proto se v první části budeme věnovat období od Lisabonu po rok 2016, protože stejně jako období před St. Malo vysvětluje okolnosti obnovení SBOP.

3.1. Období 2009 až 2016

3.1.1. Lisabonská smlouva

Lisabonská smlouva z roku 2009 přinesla mnohé změny v institucionálním uspořádání EU, z nichž některé se přímo týkaly SBOP. První změnou bylo přejmenování Evropské bezpečnostní a obranné politiky na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku, kterýžto název zůstal do dnes. Dále rozšiřovala *Petrohradské úlohy*⁹. Ty určovaly, za jakých podmínek mohou být použity vojenské jednotky. Původní tři účely, tedy humanitární a záchranné mise; mise za účelem zachování míru; mise bojových sil v krizovém řízení byly rozšířeny Lisabonskou smlouvou o společné operace za účelem odzbrojení; vojenské poradenské a asistenční mise; post-konfliktní stabilizační mise. Další novinkou Lisabonské smlouvy v oblasti SBOP je vytvoření Evropské služby pro vnější činnost (EEAS), která

⁹ V tomto znění byly cíle stanoveny v roce 1998 Radou Ministrů v rámci Západoevropské unie.

spadá pod jurisdikci Nejvyššího představitele pro Zahraniční a bezpečnostní politiku a slouží jako diplomatický sbor na supra-nacionální úrovni (Quille 2006: 13–14).

Dále je důležité zmínit, že *Headline Goal*, jehož naplnění mělo být v roce 2010, opět nebyl naplněn a stejně jako první *Helsinki Headline Goal* měl stále velké množství deficitů. Ty se týkaly primárně oblastí, jenž úzce souvisejí s operacemi SBOP a silně tak ovlivňují faktory jako prodlení při spuštění operací a zvyšují možnost materiálních nebo lidských ztrát (Biscop, Coelmont 2011: 150). Místo toho, aby deficitů ubývalo, jich tak spíše přibývá, čímž klesá funkčnost a užitečnost SBOP. Lisabonská smlouva sice debatu určitým způsobem oživila, ale zároveň se ukazuje, že ani 11 let po vzniku není SBOP ještě plně připravena plnit svoji funkci.

3.1.2. Francouzsko-britský summit 2010

V prosinci 2010 byla v Londýně přijata *Deklarace o obranné a bezpečnostní spolupráci*, na francouzsko-britském summitu. Tento summit byl sice bilaterálního charakteru, jednalo se hlavně o spolupráci ve výcviku vojsk a sdílení technologií v oblasti nukleárních zbraní. V mnohém se však podobá summitu v St. Malo, hlavně kvůli symbolickému významu. Bylo to poprvé, co spolu tyto dva státy po vzniku SBOP začaly samy jednat o možné spolupráci znovu daly ostatním členským státům sebe jako příklad toho, že pro další rozvoj a zároveň pro udržení stávající situace je spolupráce mezi státy nezbytná (Biscop, Coelmont 2011: 157–158).

3.1.3. Evropská rada 2013

„Poprvé od vstupu Lisabonské smlouvy v platnost otevřela ER tematickou debatu o obraně. Identifikovala prioritní akce pro silnější kooperaci. Tato debata předcházela schůzi s Generálním tajemníkem NATO. Ten předložil své zhodnocení aktuálních a budoucích výzev v oblasti bezpečnosti a uvítal pokračující snahu a přínos EU a jejích členských států, jenž je kompatibilní a výhodná pro NATO“ (Evropská rada 2013).

Těmito slovy začíná závěr z jednání ER v prosinci 2013. Po Lisabonské smlouvě se jedná o další významný krok ve vývoji SBOP. Dalšímu vývoji mělo napomoci stanovení tří priorit, které měly posílit SBOP. Jednalo se konkrétně o zvýšení efektivity, viditelnosti a vlivu SBOP; posílení schopnosti se vyvíjet a posílení Evropského obranného průmyslu (Tardy 2018: 13).

Tento summit je klíčový tím, že po dlouhé době staví otázky bezpečnosti a obrany do čela evropské agendy, včetně konkrétních kroků, které by členské státy měly učinit. Jednání se také týkalo budoucího vztahu s NATO, kde ER vyzývá k další spolupráci. Pozornosti se dočkal i zbrojní průmysl (Evropská rada 2013).

3.1.4. Aktivace článku 42 (7) o společné obraně

Dalším přínosem Lisabonské smlouvy bylo zahrnutí článku 42 (7) o společné obraně, podle kterého může členský stát, který je obětí ozbrojeného útoku na svém území, žádat pomoc od dalších členských států v jakémkoliv rozsahu (Lisabonská smlouva 2007).

Poprvé byl tento článek aktivován po listopadových útocích v Paříži roku 2015. Francie tak docílila většího zapojení členských států do oblasti společné obrany. Ve svém projevu pak francouzský prezident Francois Hollande vyzývá státy k součinnosti v boji proti nepřátelům Evropy (nikoliv nepřátelům Francie), čímž státy zapojil ještě více. Chtěl tímto vytvořit koalici, která by bojovala proti Daesch (organizace zodpovědná za útoky) v Iráku, Sýrii ale také v rámci operací EU na Mali a Středoafričké republice. Většina států sice vyjádřila politickou podporu, ale pouze pár opravdu vyčlenilo vojenské kapacity k naplnění tohoto cíle. Nejrychleji pozitivně reagovalo UK a Německo, což se dá vzhledem k vojenským kapacitám těchto států považovat jako francouzský úspěch a značí určitý pokrok v nahlížení členských států na SBOP, i přesto, že celá situace byla vyvolána právě Francií, která jak víme vždy prosazovala téma obrany na čelní pozici své zahraniční agendy (Tardy 2018: 7–8).

Z praktického hlediska byla aktivace článku Francií spíše symbolického charakteru. Spíše, než o snahu získat pomoc v boji proti terorismu se jednalo o francouzský pokus více sjednotit státy EU v této oblasti a také vyzkoušet funkčnost této části Lisabonské smlouvy. Odezva samozřejmě mohla být lepší, hlavně od menších států, pro nás je ale důležité, že UK i Německo, jakožto další dva největší vojenští aktéři v NATO zareagovali pozitivně. Jak již víme z předchozích částí, tak téměř žádného pokroku v SBOP nebylo možno dosáhnout bez účasti UK.

3.2. Období 2016 až 2018

Toto období je stěžejní pro porozumění aktuální situace v SBOP. Aktivními nebyly totiž pouze instituce EU, ale také členské státy a další mezinárodní organizace, jako například NATO nebo i další státy mimo EU. Všichni tito aktéři se ať už méně nebo více podíleli na

znovuobnovení SBOP v roce 2016. Jedná se o vrchol ve vývoji SBOP, jelikož zde začínají fungovat jeho dnes nejdůležitější součásti, jako je PESCO a EOF.

3.2.1. Globální strategie pro SZBP a NATO

Po summitu ER 2013 se volání po větší spolupráci mezi SBOP (resp. EU) a NATO stalo stále častější. Tyto prosby byly částečně vyslyšeny s publikací *Evropské globální strategie* (EUGS) v roce 2016 (Howorth 2018: 525). Tento nový program měl částečně nahradit původní *Helsinki Headline Goal* z roku 1999 a další, jenž z toho vycházely, jelikož se tyto plány ukázaly jako nedostatečné pro většinu států. Důležitým přínosem nové strategie bylo přidání bodu o ochraně Evropy.

Na první pohled se může zdát, že tento krok je zbytečný, protože už v Lisabonské smlouvě byl zahrnut článek o společné obraně, a navíc by takovýto směr mohl ohrozit spolupráci s NATO. Tento bod se však nijak nesnažil nahradit rámec spolupráce s NATO, naopak měl doplnit slepá místa, která tento rámec nepokrývá a tím ještě více posílit bezpečnost Evropy. Týkal se oblastí jako je domácí bezpečnost, ochrana hranic nebo bezpečnost v kyberprostoru. Vzhledem k blízkosti těchto oblastí k politice členských států je totiž lepší užší spolupráce v rámci EU (Biscop 2018: 171–172).

Dva týdny po přijetí EUGS se odehrál summit NATO ve Varšavě, na kterém byla přijata *Společná deklarace*, kterou podepsal předseda ER Donald Tusk, předseda EK Jean-Claude Juncker a Generální tajemník NATO Jens Stoltenberg. Podepsáním deklarace vyzývaly obě dvě strany k vytvoření „strategického partnerství NATO-EU“. Podobné výzvy se ozývaly i na dalších summitech EU v tomtéž roce. V prosinci 2016 bylo vydáno *Prohlášení o implementaci Společné deklarace*, jenž přicházelo s konkrétními oblastmi, ve kterých by byla spolupráce vhodná. Bylo nyní jasné, že spolupráce mezi EU-NATO je velice žádaná a SBOP by měla být úzce napojena na toto partnerství (Howorth 2018: 525).

Tyto dokumenty samotné jsou ale na druhou stranu poměrně vágní. V EUGS se píše o spolupráci s NATO pouze v deseti případech. Pouze obecně se zmiňuje o partnerství a o jednotlivých oblastech se spíše hlasitě mluví, než že by byly učiněny konkrétní kroky. Největšího ohlasu se navíc, stejně jako v deklaraci ze St. Malo, dočkal bod o potřebě „strategické autonomie“, jenž ihned u mnoha zúčastněných evokoval návrh na vytvoření evropské armády (Howorth 2018: 525).

Pokud se mají do budoucna vztahy mezi NATO a EU zlepšit, bude nejspíš potřeba víc než jen sepisování dalších a dalších obecných deklarácí, které nenavrhují konkrétní kroky a obě strany v nich spíše ujišťují samy sebe o vzájemné spolupráci, kterou však nijak nerozvíjejí. Logickým výstupem takovýchto jednání je pak obava členských států o nastávající spolupráci, z čehož pak vyplývá snaha o posílení SBOP.

3.2.2. Otázka Evropské armády

V souvislosti s SBOP se v médiích často mluví o tzv. „evropské armádě“, obzvláště v posledních letech. Mohlo by se zdát, že tento pojem vzniká až s novou vlnou ve vývoji SBOP, ale není tomu tak, diskuze o evropské armádě je skoro stejně tak stará jako SBOP a první zmínky se v novinách objevují už po summitu v St. Malo. Což u veřejnosti i politiků často vyvolávalo vlnu nevole a zástupci EU museli vysvětlovat, že o vytvoření evropské armády (alespoň v té době) se nejedná a neplánuje (Howorth 2018: 525).

Po přijetí EUGS musela Federica Mogherini¹⁰, stejně jako Tony Blair v roce 1998 vysvětlovat, že cílem SBOP není vytvoření nové autonomní vojenské síly pod vlajkou EU, která je médií označována jako evropská armáda. Otázkou však zůstává, co tedy koncept „strategické autonomie“ z EUGS znamená. Jakým směrem má vlastně mířit vývoj, když ne právě k vytvoření nějaké formy společného obranného projektu, který by EU umožnil možnost samostatně nebo s minimální pomocí NATO, se vypořádávat s bezpečnostními hrozbami uvnitř i vně Unie (Howorth 2018: 525–526).

Nesmíme ale zapomínat, že hlavním aktérem, který stojí za NATO jsou USA. Je tedy otázkou, s kým má vlastně EU udržet tak pevné partnerství, s NATO nebo USA? Podle EUGS je základem pro kolektivní obranu stále NATO ale s tím, že EU by měla být schopna přispívat k tomuto partnerství, ale zároveň by měla mít schopnost provádět rozsáhlé mise, ve kterých USA nemají žádný zájem. Tento argument jsme mohli slyšet již na St. Malo ve spojitosti s konfliktem v Kosovu. Podle J. Howortha lze tedy říct, že EU se chce skrze SBOP stát autonomním vojenským aktérem, srovnatelným s NATO, ale zároveň nechce zpochybnit jeho nadřazenost v určitých oblastech. Potom se ale logicky musíme ptát, proč Evropa potřebuje dvě podobné a navzájem se překrývající obranné entity, pokud bude EU schopna potýkat se s regionálními bezpečnostními hrozbami sama?

¹⁰ V tu dobu zastávající pozici vysoké představitelky EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku

Na co potom NATO je? A naopak, pokud by tohoto EU schopna nebyla, k čemu je SBOP (Howorth 2018: 526)?

K zodpovězení této otázky však stačí porovnat kompetence obou aktérů. Zatímco NATO se striktně drží svých vojenských kapacit, EU může použít zcela jiné nástroje, například v boji proti terorismu, právě díky civilnímu aspektu EU a SBOP a může například zamezit financování takovýchto organizací a využívat širokou škálu agentur a organizací k vystopování těchto skupin. Obecně tento „civilní“ aspekt umožňuje EU pokrýt jakoukoliv oblast a k vyřešení bezpečnostních hrozeb může využít celou škálu civilních i vojenských nástrojů, k nimž NATO nemá přístup (Kammel, Zyla 2011: 657–658).

Nesmíme také zapomenout, na koho je vlastně strategická autonomie zaměřena. Hlavním aktérem je samozřejmě EU, nemusí to však nutně znamenat konec spolupráce s NATO. Zásadním problémem je USA, jenž se skrze NATO může snažit protlačovat své politické zájmy, které se ovšem neshodují se zájmy EU. Je tedy logické, že se EU snaží od vlivu USA odpoutat právě skrze strategickou autonomii. Pokud toho však chce EU docílit, bude to chtít velkou míru samostatnosti nejen Unie jako celku, ale i jednotlivých členských států, což v některých případech může být značně problematické vzhledem k propojení skrze společné operace (Biscop 2016: 439–440).

To, jak moc tato otázka pronikala do světové politiky můžeme poznat v projevu francouzského prezidenta Emanuela Macrona na pařížské Sorbonně v červenci 2017. Vyzývá v něm k vytvoření autonomních obranných kapacit EU, které budou sloužit jako doplněk ke kapacitám NATO. Evropa se má stát štítem proti terorismu a kritizuje neschopnost členských států stanovit si jasně stanovené principy, na základě kterých budou společně čelit bezpečnostním hrozbám (Macron 2017).

Z dlouhodobějšího hlediska může být i negativní popularita pro SBOP užitečná, byť je podpora veřejnosti samozřejmě důležitá. Hlavní slovo mají v tomto případě hlavy států. Díky tomuto projevu se veřejnost a média začaly více zajímat o činnost SBOP a SZBP. E. Macron však není jediný, který se do této diskuze zapojuje. Mnoho evropských lídrů nyní hovoří o tom, že EU by měla sama převzít do rukou otěže v oblasti bezpečnosti a debata o Evropské armádě je tak ještě větší. Jen čas ovšem ukáže, co bude tímto pojmem nakonec myšleno (Howorth 2019: 2).

3.2.3. Evropská obranná unie

Spolu s diskuzí o spolupráci EU-NATO se v návaznosti na rok 2016 začala rozvíjet nová dynamika, která by mohla obnovit původní projekt SBOP. Tím novým projektem byla *Evropská obranná unie* (EOU). Mohou za to 4 důležité události: zřízení útvaru schopnosti vojenského plánování a vedení; spuštění *Evropského obranného fondu* (EOF); vznik *Stálé strukturované spolupráce* (PESCO) a výzvy prezidenta E. Macrona k vytvoření *Evropské intervenční iniciativy* (EII). Toto obnovení SBOP se také někdy nazývá jako SBOP-Redux (Howorth 2018: 527).

K tomuto tématu se také vyjadřuje EK v diskuzním dokumentu *O budoucnosti Evropské obrany* z roku 2017. V úvodu je zopakována důležitost obrany v dnešní době, s odkazem na předsedu EK Jean-Claude Junckera „*Europe that protects and defends, at home and abroad*“. Jsou zde načrtnuty tři scénáře dalšího možného vývoje. Tím prvním je společná obranná spolupráce na dobrovolnické úrovni, kdy by byl kladen důraz na spolupráci s NATO. Druhým je sdílená bezpečnost a obrana, kdy je dáván větší důraz na vlastní zdroje EU skrze EOF. Členské státy by byly více zapojeny, stále by tu však byla spolupráce s NATO, i když ne na tak velké úrovni jako v předchozím scénáři. Poslední verzí je společná obrana a bezpečnost. Jednalo by se o nejvyšší stupeň integrace, založené na článku 42 Smlouvy o EU. Stále by byla spolupráce s NATO, EU by však byla schopna vést vlastní vojenské operace ve všech oblastech vojenství. Právě tento scénář je základem pro EOU (EK 2017).

3.2.3.1. Evropský obranný fond

O vytvoření EOF začala EK mluvit ve svém pracovním programu s názvem *Delivering a Europe that protects, empowers and defends*. Jedním z jeho bodů byla transformace EU do silnějšího globálního aktéra, v němž se zavazuje k předložení *Evropského obranného akčního plánu*, který představí nástroje vhodné k řešení budoucích krizí. V návaznosti pak EK vytvoří EOF, který bude určen na výzkum a inovace technologického výzkumu v obranném sektoru (Evropská komise 2016).

EK navrhla EOF tak, aby pro další rozpočtové období (2021-2027) obsahoval část rozpočtu, která bude určena přímo na rozvoj. Výše tohoto příspěvku má být 5 bilionů euro ročně, z čehož 20 % bude placeno z rozpočtu EU, pro multinárodní projekty. Pro projekty spadající pod PESCO by měl být určen ještě 10 % bonus, což je ve srovnání s 35 biliony

euro, jenž každý rok státy investují do PESCO, nemalá suma. I přestože je rozpočet EU samozřejmě financován členskými státy, představuje EOF nový způsob společného financování, jenž je pevně spjat s financováním Battlegroups. Pokud bude používán pouze k omezenému množství důležitých projektů, může nám v budoucnu pomoci lépe se orientovat v zájmech jednotlivých států (Biscop 2018: 163).

3.2.3.2. PESCO

PESCO bylo ustaveno Radou EU 8. prosince 2017 a zapojilo se 25 členských států. Jedná se o jeden z prvních projektů, do kterého se již nezapojilo UK z důvodu Brexitu. Dále se neúčastnilo Dánsko, které má v SBOP výjimku a Malta. Cílem bylo více sjednotit evropský vojenský průmysl, čímž by se podpořilo technologické a průmyslové zázemí společné obrany. Dále členské státy souhlasily s ustanovením strategicky rozmístěných vojenských útvarů, jako doplnění k EU Battlegroups, čímž by se zvýšila úroveň evropských vojenských sil byla by zajištěna stálá podpora všech operací EU. Aby tohoto bylo možné dosáhnout, bylo nutné zvýšit výdaje na rozpočet obrany. To může být pro mnoho států problematické, jelikož většina z nich je členem NATO a nejsou schopni plnit své finanční závazky ani zde, natož pak v PESCO. V budoucnu je tedy nutné, aby členské státy přehodnotily svůj přístup a rozsah rozpočtu na obranu. S tímto tématem také úzce souvisí vytvoření EOF (Biscop 2018: 161–162).

Je důležité zmínit, že pokus o aktivaci PESCO byl již po přijetí Lisabonské smlouvy, dopadl však neúspěšně. Nyní je však jisté, že PESCO vydrží. Tuto jistotu nám dává fakt, že je součástí Evropského práva a spadá pod pravomoc Rady EU, která pravidelně dohlíží, zda členské státy plní své závazky a podává pravidelná hlášení Nejvyššímu představiteli SZBP. Navíc se v tomto období stala dalším klíčovým aktérem EK, která se snažila více otevřít otázku společné obrany (Biscop 2018: 162) a předseda EK Jean-Claude Juncker ve svém projevu o *Stavu Unie* volá po Evropě, která chrání a brání, doma i v zahraničí (Evropská komise 2016).

Dalším bodem hrající ve prospěch PESCO je, že iniciativa k jeho spuštění nepřišla z Bruselu, ale ze samotných členských států, jenž chtěly posílit své úsilí v oblasti obrany, aniž by se dočkaly nesouhlasu ze strany USA, NATO nebo přímo EU. Francie a Německo se rozhodly převzít iniciativu na summitu v červenci 2017, kde byl navržen detailní návrh, s kontrasignací Itálie a Španělska, se souhlasem dalších států (Biscop 2018: 163–164).

3.2.3.3. Evropská intervenční iniciativa

EII byla oznámena francouzským prezidentem E. Macronem v září 2017 u příležitosti návštěvy univerzity v Sorbonně a měla být zaměřená na teritoriální obranu. Tato iniciativa by měla stát zcela mimo SBOP, a dokonce i mimo EU. Macron předpokládal, že začátkem dalšího desetiletí budou zúčastněné státy mít společně intervenční síly, společný obranný rozpočet a společnou doktrínu pro akci. Přizváno bylo devět¹¹ evropských států, včetně UK (Biscop 2018: 170).

Tyto státy podepsaly v červnu 2018 dohodu o vytvoření EII. Uvádí se, že jedním z důvodů vytvoření byla nespokojenost Francie s vývojem SBOP a PESCO, zejména kvůli přílišné „inkluzivitě“ rámce. Cílem EII však není pracovat úplně mimo EU nebo NATO. Naopak má zjednodušit spolupráci států na společných operacích právě pod záštitou EU nebo NATO, takže spolupráce s PESCO je nutná (Nováky 2018: 2–3).

Můžeme diskutovat o tom, zda je EII zbytečná nebo není, ale vzhledem k tomu, že nemá ambice k nahrazení ani PESCO, ani NATO, tak její existence nijak SBOP neškodí a snad by se mohla v budoucnu stát mostem spojujícím NATO a PESCO. Avšak pouze v případě, kdy by zapojení třetího aktéra nepřineslo další vlnu byrokratizace (pro kterou je SBOP často kritizována) a celý proces by se ještě více zpomalil, což je u některých operací klíčové, protože rychlá akceschopnost je tím nejdůležitějším faktorem, jež mnohdy rozhoduje o úspěchu mise.

3.2.4. Role a vliv PESCO

Již jsme zmínili, za jakých okolností PESCO vznikalo a mluvili jsme i o francouzské alternativě EII. Otázkou však je, zda Francie a Německo, hlavní aktéři, jak EII tak PESCO a SBOP, budou schopni zvládat leadership všech těchto projektů, když žádná z mocností zatím ještě neupřesnila své cíle. Německá exekutiva je sice více nakloněná spolupráci v PESCO, ale část legislativy by více preferovalo rozšíření spojení s NATO, zatímco část francouzské vlády se domnívá, že jakýkoliv obranný projekt není bez zapojení UK a USA možný.

Pokud se podívám na cíle PESCO, vrátíme se zpátky do roku 2016 a EUGS, který přidává do SZBP pojem „strategické autonomie“. V této oblasti se jedná o možnost provést určité typy vojenských akcí za jakékoliv situace a pokud je to nutné, tak bez pomoci dalších

¹¹ K dnešnímu dni je členem 14 evropských zemí

aktérů. Konkrétní povaha těchto operací byla stanovena Radou EU pomocí *Implementačního plánu bezpečnosti a obrany*. Jedná se o operace s vysokým bezpečnostním rizikem v oblastech obklopující státy EU a společné stabilizační mise. Chybí však specifikace, kolik operací je schopna EU provést zároveň a jaký by měl být jejich rozsah. Na rozdíl od původní SBOP, která byla určena hlavně pro operace mimo EU, je PESCO více zaměřeno na teritoriální obranu (s odkazem na Lisabonskou smlouvu) (Biscop 2018: 170–173).

V současnosti je však EU nedostatečně připravená, aby splnila závazky NATO na teritoriální obranu, ne tak, aby dosáhla strategické autonomie v obraně Evropy a vnějších operací, tak jak je požadováno v EUGS i přesto, že se příspěvky na obranný sektor stále zvyšují. Žádný z členských států není za současné situace schopen tuto situaci změnit. I kdyby všechny státy odevzdaly 2 % HDP na obranu, stále by byly závislé na pomoci USA. Jedinou cestou je snažit se vyřešit veškeré deficity společnou spoluprací. V ideálním případě by se pak PESCO mohlo stát institucí, jež by zastřešovala spolupráci členských států v plnění EUGS ale také cílů v rámci NATO. PESCO by se tak mohlo stát tolik potřebným doplněním k NATO a stalo by se základním kamenem společné obrany EU. Podle prvních projektů je navíc vidět, že částečně se tak již děje a PESCO slouží jak EU, tak i NATO (Biscop 2018: 170–174).

Pro takovou spolupráci je však zásadní názor USA na celý projekt. A ten není příliš pozitivní. Ve Washingtonu panují obavy (z části oprávněné), že kvůli PESCO a EOF dojde ke ztrátě investic a amerického vlivu na evropský obranný průmysl. EU ale na druhou stranu, podle S. Biscopa, musí být schopna spolehnout se sama na sebe ve čtyřech klíčových oblastech: vnitřní bezpečnost, řešení krizí v sousedství, návaznost ve vzdušném prostoru, vesmíru, kyberprostoru a na moři; teritoriální obrana, s čímž J. Howorth naprosto souhlasí (Howorth 2019: 1).

Zároveň však S. Biscop tvrdí, že by se EU neměla zabývat názorem USA, obzvláště vzhledem k názorům prezidenta Donalda Trumpa, který staví zájmy USA na první místo a často vyhrožuje izolací. Není tomu tak dlouho, co dokonce americký prezident mluvil o úplném stažení USA z vojenských struktur NATO, jelikož podle něj vojenská aliance nemá pro jeho zemi žádný přínos, čímž rozpoutal vřelou debatu jak mezi zástupci EU, tak ve své vlastní zemi. Mnozí američtí generálové tvrdili, že stažení USA z NATO by bylo obrovským darem pro prezidenta Putina, proti němuž by pak v Evropě

stály pouze státy EU (Barnes, Cooper 2019). Zároveň je podle S. Biscopa možné, že „strategická autonomie“ bude v budoucnu nejen přínosem pro EU, ale i pro USA, protože se díky tomu EU stane opravdovým, plnohodnotným spojencem v oblasti obrany. A navíc zde stále bude pro PESCO možnost jednat za samotnou EU, bez pomoci a souhlasu dalších aktérů. Je tedy podle něj kromě politické, ekonomické nebo vojenské síly potřeba hlavně vůle jednotlivých aktérů, aby se PESCO stalo základním nástrojem SBOP (Biscop 2019: 19)

V případě PESCO i EOF můžeme najít paralelu s rokem 2004 a pozastavením vývoje SBOP. Klíčovou se znovu stává strategická autonomie, která sice v té době neměla legální základ, ale vzhledem ke snahám EU vytvořit vlastní obranné kapacity nezávislé na USA můžeme říct, že právě toto bylo vždy jedním z cílů SBOP. Pro jeho naplnění však chyběl dostatečný institucionální základ a investice do správných oblastí (to můžeme vidět i na neúspěchu *Helsinki Headline Goal*). Tyto podstatné nedostatky však do velké míry vyřešil vznik PESCO a EOF, což dává SBOP dostatečný základ, aby co nejdříve mohla strategická autonomie dosáhnout (Biscop 2019: 16). Zajisté však zavedení pojmu strategická autonomie pomohlo ještě více otevřít debatu o SBOP ostatním aktérům (Järvenpää, Major, Sakkov 2019: 1–4).

O co by se EU však měla pokusit, je vybudovat si s USA vztahy pouze na diplomatické a ekonomické bázi, zatímco například vojenský průmysl by měl v budoucnu zůstat pouze v kompetenci členských států. Bohužel však americký vojenský průmysl je založen na exportu a země EU patří mezi hlavní odběratele. V budoucnu tedy bude nesmírně složité dosáhnout nezávislosti i v tomto oboru, jedná se o jednu z hlavních překážek pro uklidnění vztahů s USA. Velmi bude také záležet na tom, kdo bude aktuálně zvolen do funkce prezidenta USA (Fiott 2018: 4–7).

3.2.5. Vnější hrozby

Formování a obnovu SBOP neovlivnily pouze vztahy mezi členskými státy, případně mezi EU a NATO, potažmo USA. Pokud hledáme další motivaci, proč se debata o SBOP znovu otevřela, stačí se vrátit k základním lidským pudům a obavám o své vlastní bezpečí. Vždyť nejinak tomu bylo při prvním spouštění SBOP, jedním z hlavních důvodů byla obava o nedostatečnou ochranu členských států a z možnosti selhání NATO. Bohužel se od roku 1999 geopolitická situace v Evropě příliš nezměnila a stále zde existují mnohé

bezpečnostní hrozby, ať už v podobě teroristických skupin (viz teroristický útok v Paříži) nebo jiných států.

Ve Studené válce bylo hlavním nepřítelem USA a NATO SSSR. Po jejím konci byly vztahy mezi NATO a Ruskou federací o něco klidnější. V posledních letech, pokud bychom chtěli identifikovat největší bezpečnostní hrozbu v Evropě, bude to právě Rusko a nejvíce ohroženými státy jsou ty, které jsou mu nejbližší. Můžeme zaznamenat hned několik nedávných událostí, jejichž cílem bylo vyzkoušet, jakým způsobem bude reagovat NATO a do jaké míry funguje teritoriální obrana EU. Invaze v Gruzii 2008 a anexe Krymu z roku 2014 byla dalším podnětem pro otevření debaty o budoucnosti NATO, jelikož se začalo mluvit o „návratu války mezi evropské hranice“. V této souvislosti se také začalo opět více mluvit o vztazích EU a NATO (podobná debata se vedla i po Studené válce, viz kapitola 1) a objevují se i stejné argumenty, hlavně, že NATO již přežilo období své užitečnosti. Obzvláště pak ve světě, kde bezpečnostními hrozbami již nejsou pouze státy. Navíc již členové nejsou schopni NATO plně podporovat, včetně některých, jenž jsou zároveň členy EU. Odpovědí na tuto kritiku je, že NATO se dokázalo adaptovat na nové podmínky a je díky tomu stále relevantním aktérem na poli bezpečnosti, se silným americkým vedením (Duke 2017: 380–382).

Podle Duka přišla krize na Ukrajině v tu nejvíce špatnou dobu pro EU, příliš brzy po finanční krizi a následována migrační krizí, jež zapříčinila nárůst xenofobie a populismu v Evropě. EU se navíc ještě stále vypořádávala s následky institucionálních změn vycházejících z Lisabonské smlouvy, která silně ovlivnila SZBP. Tyto vnější i vnitřní faktory způsobily vyvstání důležité otázky o další roli EU na mezinárodním a regionálním poli. První reakce na události na Ukrajině přišly hlavně z Německa a Francie, zatímco se EU jako taková snažila stabilizovat situaci na Ukrajině, koordinovat ekonomické sankce vůči Rusku, a zároveň vést otevřený dialog s Moskvou. To povzbudilo Ukrajinu ke snaze rychleji docílit dohody o volném trhu, podložené mimo jiné Majdanskou demonstrací (Duke 2017: 381–382).

Alarmující je fakt, že obě dvě zmiňované země začaly navazovat užší spojení s NATO a EU. Vypadá to tedy, že státy východní Evropy si musí vybrat, do které sféry vlivu chtějí spadat, jestli pod Ruskou nebo pod EU a NATO. Problémy však nejsou pouze na východě. Vztahy mezi Tureckem a zbytkem Evropy byly vždy komplikované, i přes dlouhotrvající snahu prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana přivést Turecko do EU. Tyto

snahy však byly zmařeny změnou turecké ústavy v roce 2017 na základě referenda, čímž byla veškerá přístupová jednání přerušena z obav, že Turecko nyní není schopné právně garantovat základní občanská práva a svobody, jako je například svoboda slova, což je pro možnost přístupu do EU klíčové. To by mohlo v budoucnu znamenat, že se turecká zahraniční politika bude více orientovat na východ. (Duke 2017: 388).

Vztahy mezi EU, NATO a Ruskem však nebyly vždy takto vyhocené a Rusko se dříve dokonce i účastnilo některých misí SBOP. Nedávné politické manévry prezidenta Putina však vedly k uvědomění si, že pokud EU a NATO nebudou spolupracovat, posílí tím Putinův vliv na východní Evropu. Právě tyto události vedly mimo jiné k vytvoření *Společné deklarace EU-NATO* v roce 2016 (viz. výše) (Duke 2017: 391–392).

Ve vztahu s Ruskem je navíc pro Evropany životně důležité, aby USA jasně dávala najevo své stanovisko vůči Rusku. Stažení se USA z NATO by mělo nedozírné následky na většinu států východního bloku, protože by kromě EU v Evropě již nebyl nikdo, kdo by byl silou moci schopen garantovat jejich bezpečnost. I když na příkladu Ukrajiny a Gruzie můžeme vidět, že ani takové garance mnohdy nestačí. Bude tedy nutné, aby státy EU a NATO přehodnotily svoji taktiku v přístupu k ruské hrozbě.

3.3. Současný stav SBOP

Současný stav SBOP se příliš neliší od stavu, v jakém byla zanechána po svém obnovení v roce 2016. Největší pozornosti se samozřejmě dostává PESCO, jehož vytvoření můžeme považovat za jeden z nejdůležitějších kroků směrem k většímu rozvoji SBOP, samozřejmě společně s vytvořením EOF, jenž s tím úzce souvisí a na němž je jeho fungování závislé. Od zavedení PESCO bylo spuštěno již mnoho projektů

Ne všude se však na nový vývoj SBOP dívají pozitivně. V květnu 2019 obdržela Federica Mogherini dopis z amerického Pentagonu, ve kterém byl vyjádřen nesouhlas s činností PESCO a EOF s obavou, že tyto nové aspekty EU budou podkopávat a duplikovat existující obranné mechanismy a způsobí zbytečný konflikt zájmů mezi NATO a EU. Zpráva je tedy jasná, USA sice na jednu stranu podporuje EU v jejím snažení, avšak cíl o dosažení strategické autonomie je mimo jejich zájmy, protože to může podkopat jejich dominantní pozici a vliv v NATO, čímž se naplňují obavy, které v EU panovaly již při vytváření těchto nových mechanismů (Hamilton, Leuprecht 2019: 79).

I přesto však EU nevzdává snahu o hlubší spolupráci. Na konci roku 2019 vydala Rada EU prohlášení, ve kterém stanovuje priority v oblasti hybridní války¹² a vyzývá k posílení obrany před těmito hrozbami. Tato výzva je součástí agendy pro období 2019–2024, jenž vyzývá k větší spolupráci, mimo jiné v oblasti technologií pro efektivní odvrácení těchto hrozeb. V závěru Rada EU podtrhává nutnost spolupráce s mezinárodními organizacemi a partnery, zejména pak s NATO. Klíčovou se stává obrana národní a Evropské infrastruktury, jež jsou životní pro správnou funkčnost státu, ekonomiky, Unie a společnosti samotné. Tento cíl by se měl stát prioritním před všemi ostatními a mělo by jím být dosaženo za pomoci EEAS a *Akčního plánu proti dezinformacím* (Rada EU 2019).

Čím dál více se také hovoří o politizaci SBOP. Objevuje se častá kritika, že EP nemá takřka žádnou kontrolu nad touto oblastí, což se u mnohých poslanců setkává s nevolí. Můžeme to pozorovat například na výsledcích hlasování o výročních zprávách SBOP, kdy v roce 2008 byla podpora 79 %, ale v roce 2017, tedy po obnovení SBOP, to bylo pouze 55 %. Otázky bezpečnostní a zahraniční politiky se také stále více objevují

¹² Pro hybridní válku jsou typické metody nebo aktivity používány nepřátelskými státy, nebo skupiny s cílem najít zranitelné body demokratických států a jejich institucí. Mezi nejznámější nástroje patří kybernetické útoky a dezinformační kampaně.

v programech populistických stran a díky tomu můžeme hovořit o tzv. „politizaci SBOP“. Je tedy možné v budoucnu očekávat, že EP se bude v celém procesu snažit získat mnohem větší roli, než v současnosti má (Herranz-Surrallés 2019: 29–30).

Další velkou neznámou je další role UK ve vztahu k SBOP kvůli Brexitu. Jak již víme, tak UK vždy hrála v otázce společné obrany velkou roli, společně s Francií a Německem a zatím není zcela jisté, jakým způsobem to v budoucnu ovlivní vztahy mezi EU a NATO, vzhledem k tomu, že UK si na transatlantické vazbě vždy silně zakládalo, někdy i na úkor EU. To navíc přichází v nejhorší možnou dobu, kdy NATO musí čelit Rusku s Čínou, vyřešit své interní problémy s Tureckem a zároveň si udržet svoji pozici ve vztahu EU-NATO. Z dosavadních jednání je zřejmé, že UK bude součástí Evropských dohod o bezpečnosti, ale již nebude součástí SBOP (Koppa 2019: 1–2).

Na období 2019-2024 stanovila Evropská rada novou *Strategickou agendu*, mezi jejíž hlavní priority patří ochrana občanů; ochrana svobod; prosazování evropských zájmů a hodnot na globální úrovni, budování silné a dynamické hospodářské základny; budování klimaticky neutrální, ekologické, spravedlivé a sociální Evropy a vymezuje způsob plnění těchto priorit. Důraz je kladen na demokratické hodnoty, bezpečnost a integritu zemí EU. Zavazuje v pokračování boje proti terorismu a zvýšení obrany před hybridní válkou. K tomu je vyžadována opět intenzivnější spolupráce, lepší koordinace, více zdrojů a větší technologické kapacity (Evropská rada 2019).

Budeme potřebovat ještě mnoho let, abychom zjistili, kam nás integrace v oblasti SBOP dovede. Někteří autoři například hovoří, že vývoj se zastaví až dojdeme k federalistickému modelu vlády a EU se z mezinárodní organizace stane federací států (Cross, Mai'a 2011:5). V tomto případě se to ale zdá nemožné vzhledem rozmanitosti a různým názorům členských států. S tím znovu souvisí koncept *strategic culture*, o kterém jsme mluvili dříve. Mezi odborníky totiž panuje debata o tom, zda EU má či nemá *strategic culture*, či zda by ji měla mít (Kurowska, Breuer 2012: 68–69). Pokud by bylo cílem integrace vytvořit federalistický model, tak by samozřejmě bylo nutné, aby si EU tento konstrukt osvojila. Celkově by větší spolupráce členských států v této oblasti mohla usnadnit rozvoj SBOP a napomoci větší integritě této politiky.

Další úrovní je samozřejmě právní úroveň problému a debata o federaci tak alespoň prozatím postrádá význam.

ZÁVĚR

Tato bakalářská diplomová práce se zabývala příčinami a důsledky proměny Společné bezpečnostní a obranné politiky Evropské Unie. Cílem bylo za použití teoretického rámce Briana Whita *Foreign Policy Analysis* zanalyzovat dvě nejdůležitější období pro vývoj SBOP, roky 1999 až 2004 a období od vstupu Lisabonské smlouvy v platnost po současnost, s akcentem na roky 2016 až 2018, a v jakém stavu se SBOP nachází dnes. V každém období byly zkoumány následující faktory, stanovené teoretickým rámcem: *Kdo vytváří Evropskou zahraniční politiku (1); jaký je její charakter (2), jaké problémy utvářely její agendu (3), jaké nástroje jsou utvářeny v jejím rámci (4), v jakém kontextu je vytvářena (5), a jaké jsou výstupy tohoto politického procesu (6).*

Na základě obecných faktorů, společných pro obě zkoumaná období, není možné zodpovědět celý teoretický rámec FPA. Zodpovězeny jsou ty, u nichž je to možné, ostatní jsou zodpovězeny v rámci stanovených výzkumných otázek. Evropskou zahraniční politiku utváří SZBP, v jejímž čele stojí Vysoký představitel pro SZBP a priority stanovuje Evropská rada (1). Charakter Evropské zahraniční politiky je velice složitý, protože se v něm mísí dohromady zahraniční politika jednotlivých členských států a zároveň SZBP ze stran EU. Obecně je však cílem zajistit prosperitu a bezpečí EU, ať už za pomoci vlastních kapacit nebo spoluprací s NATO (2). Stanovit obecně problémy utvářející agendu není zcela možné, z analýzy však vyplývá jeden společný faktor a tím je problematika vztahů s NATO, jenž se prolíná s SBOP ještě před samotným vznikem. Přesněji však na tuto otázku odpovídají jednotlivé výzkumné otázky (3). Nástrojů použitých v rámci SBOP je několik, z analýzy však vyplývá, že nejdůležitějšími pro současný stav SBOP je vytvoření PESCO a EOF (4). Stejně tak nelze jednoduše určit kontext, ve kterém je SBOP utvářena vzhledem k délce vývoje (5). Nejdůležitějším výstupem tohoto politického procesu je samotný vznik SBOP a později již zmiňované PESCO a EOF (6).

Členění kapitol vyplývá logicky ze stanovených výzkumných otázek. První výzkumná otázka: *Za jakých okolností, jakým způsobem, za použití kterých nástrojů, a kým byla v roce 1999 vytvářena SBOP?* Tato otázka je zodpovězena v první kapitole *Historický vývoj a vznik SBOP*. Okolnosti vzniku SBOP můžeme sledovat již s počátky evropské integrace. Zásadní roli hraje snaha Francie o vytvoření EOS, jenž sice dopadla neúspěšně, ale díky otevření této debaty navrhl A. Eden vytvoření ZEU, jenž se stala jedním ze

základních kamenů, na nichž SBOP na konci minulého století vzniká. Zároveň se díky této iniciativě podařilo uskutečnit vstup Západního Německa do NATO, což přispělo k větší integritě Evropy v období Studené války. V jejím průběhu proběhlo několik pokusů o vytvoření bezpečnostně-obranné unie v rámci ES, které dopadly neúspěchem, ale vysvětlují nám, proč se to najednou v roce 1999 podařilo. Po konci studené války přišla nová vlna konfliktů, na které nebyly státy a zejména NATO připravené a bylo nutné změnit celkový přístup k této problematice. To znovu otevřelo debatu o bezpečnostně-obranné politice v EU. Hlavními strůjci této debaty se stala Francie a UK, jež na summitu v St. Malo položily základ na vytvoření SBOP. Právě vliv UK na tuto oblast po celou dobu Studené války chyběl, zároveň vidíme paralelu s vytvořením ZEU, jež se uskutečnilo také díky iniciativě UK. Z analýzy tedy vyplývá, že Francie a UK jsou hlavními aktéry utváření SBOP po celou dobu až do Brexitu, kde částečně roli UK přebírá Německo, jakožto třetí největší aktér v této oblasti EU. Více než smluvní základ, byla nakonec pro vznik SBOP nutná debata mezi hlavními aktéry na tomto poli, jež pak udávala směr ostatním členským státům.

Druhá výzkumná otázka: *Jakým způsobem vývoj a problémy SBOP vedly k upuštění zájmu a zpomalení vývoje v roce 2004?* je zodpovězena v kapitole *Příčiny zpomalení SBOP v roce 2004*. Vývoj SBOP byl po roce 1999 provázen mnohými ukvapenými rozhodnutími a celkovou nerozhodností jednotlivých aktérů. Cíle z *Helsinki Headline Goal* nebylo možné naplnit, což výrazným způsobem omezilo operace schopnost SBOP. Většina operací, jež takto probíhaly, byly díky tomu závislé na spolupráci s NATO nebo OSN a jednalo se víceméně o mírové mise. Dalším zásadním problémem byly obavy z duplicity struktur EU a NATO a o jejich další roli. Některé státy, jako třeba UK, se obávaly stažení NATO z Evropy, což by znamenalo bezpečnostní hrozbu, protože SBOP nebyla připravená, aby zastávala takovou funkci. Na tomto bodě se defacto jakékoliv další pokusy o rozvoj a rozšíření funkcí pozastavují, jednak kvůli neuspokojivému a náročnému vývoji a také z obav, jaké by to mohlo mít dopady na vztahy s NATO, potažmo USA.

Třetí výzkumná otázka: *Kteří aktéři a v jakém kontextu způsobili obnovení zájmu o SBOP po Lisabonské smlouvě?* Je zodpovězena v první části kapitoly *Oživení debaty o Společné obraně*. Při zodpovězení této události můžeme opět najít paralelu s rokem 1998, kdy debatu o vytvoření SBOP zahajuje UK a Francie. Tyto státy na společném summitu v roce 2010 znovu staví SBOP do čela svých priorit v zahraniční politice. Změnou oproti

roku 1999 je však přístup institucí EU. Lisabonská smlouva přidává článek 42 (7) o společné obraně, jenž je poprvé použit na základě teroristických útoků v Paříži v roce 2015. To nám dává dva důležité impulsy pro členské státy, aby se více zajímaly o SBOP. Tím prvním je obava o svoji bezpečnost skrze bezpečnostní hrozby, jež po dlouhých letech přímo zasáhly EU (stejně jako konflikty v 90. letech) a také podněty ze samotné EU, jenž znovu staví SBOP do popředí svých politických priorit, za podpory UK a Francie.

Čtvrtá výzkumná otázka: *V jakém stavu se nyní SBOP nachází a jakým způsobem k tomu přispěly události a výstupy politického procesu z období 2016-2018* je zodpovězena v druhé části kapitoly *Oživení debaty o společné obraně*. Pro vývoj SBOP v současnosti je nejdůležitější období 2016-2018 z několika důvodů. Tím nejdůležitějším je, že na základě debaty o vytvoření Evropské obranné unie vzniká PESCO a Evropský obranný fond, na nichž dnes SBOP stojí. Vytvoření těchto dvou institucí je výsledkem několika faktorů, prvním je stávající kritická bezpečnostní situace v Evropě, způsobená primárně agresí Ruské federace, jenž je současně největším bezpečnostním rizikem pro EU. Zároveň EK Jean-Claude Junckera staví otázky bezpečnosti do čela své agendy. Velkou roli opět hraje postavení EU-NATO, potažmo EU-USA. S nástupem administrativy Donalda Trumpa se přístup k SBOP ještě více mění a je zde stále hrozba stažení USA z NATO. EU je tedy nucena posílit svoji obrannou politiku pro případ, že by se tak opravdu stalo a členské státy by nadále nemohly spoléhat na podporu NATO. Z toho důvodu se nyní veškeré naděje upírají k PESCO, jenž posiluje obrannou politiku EU, ale zároveň umožňuje spolupráci s NATO za předpokladu, že USA si uvědomí důležitost a význam SBOP v globálním boji proti bezpečnostním hrozbám, jenž se týkají i jich samotných.

Vzhledem k tomu, že vývoj SBOP stále není ukončen, je zde pořád mnoho prostoru pro jeho další výzkum. Z analýzy vyplývá, že jeho vývoj nejvíce ovlivňují vztahy mezi jednotlivými členskými státy a vztahy EU-NATO/USA. Vzhledem k nestandardní zahraniční politice Donalda Trumpa, jenž silně ovlivnila rozvoj SBOP v nedávné době, by byl užitečný výzkum, jak přesně jeho politika SBOP ovlivňuje, případně srovnání, zda by vývoj SBOP urychlil nástup na post prezidenta USA někoho s podobnými názory po roce 1999. Velký vliv bude mít zajisté Brexit, vzhledem k tomu, že UK bylo vždy hlavním hybatelem v této oblasti, může jeho odchod způsobit zpomalení vývoje, či naopak z obav z odchodu jednoho z nejdůležitějších aktérů na bezpečnostně-obranném poli posílit vůli

k dalšímu prohloubení integrace v této oblasti. Provést výzkum vlivu Brexitu na SBOP však bude možné až s odstupem času.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Literatura

Bickerton, J. Chris. Bastien Irondele. Amand Menon. 2011. „Security Co-operation beyond the Nation-State: The EU’s Common Security and Defence Policy.“ *Journal of Common Market Studies* 49 (1): 1–21.

Biscop, Sven. Jo Coelmont. 2011. „CSDP and the Ghent Framework: The Indirect Approach to Permanent Structured Cooperation“. *Foreign Affairs Review* 16 (2): 149–168.

Biscop, Sven. 2016. „All or nothing? The EU Global Strategy and defence policy after Brexit“. *Contemporary Security Policy* 37 (3): 431–445.

Biscop, Sven. 2018. „European Defence: Give PESCO a Chance“. *Survival* 60 (3): 161–180.

Biscop, Sven. 2019. *Fighting for Europe: European Strategic Autonomy and the Use of Force*. Brusel: Egmont.

Britz, Malena. Arita Eriksson. 2005. „The European Security and Defence Policy: A Fourth System of European Foreign Policy.“ *Politique européenne* 17 (3): 34–62.

Cross, David. K. Mai’a. 2011. *Security Integration in Europe: How Knowledge-based Networks are Transforming the European Union*. Michigan: The University of Michigan Press.

Deighton, Anne. 1998. „The Last Piece of the Jigsaw: Britain and the Creation of the Western European Union, 1954“. *Contemporary European History* 7 (2): 181–196.

Deighton, Anne. 2002. „The European Security and Defence Policy“. *Common Market Studies* 40 (4): 719–742.

Drulák, Petr. Michal Kořan, Jan Karlas, Vít Beneš, Elsa Tulmets, Vít Střítecký, Ondřej Horký, Eliška Tomalová, Mats Braun. 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Duke, Simon. Carmen Gebhard. 2017. The EU and NATO’s dilemmas with Russia and the prospects for deconfliction“. *European Security* 26 (3): 379–397.

Faleg, Giovanni. 2017. *The EU's Common Security and Defence Policy: Learning Communities in International Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

Fiott, Daniel. 2018. „Strategic autonomy: towards European sovereignty in defence?“. *European Union Institute for Security Studies Brief issue No. 12*, January 2018 (online;pdf). (cit. 25. 4. 2020). Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/88f37741-237a-11e9-8d04-01aa75ed71a1>.

Hamilton, Rhianna. Christian Leuprecht. „New opportunities in common security and defence policy: Joining PESCO“. *Australian and New Zealand Journal of European Studies* 11 (3): 78–96.

Herranz-Surrallés, Anna. 2019. „Paradoxes of parliamentarization in European security and defence: when politicization and integration undercut parliamentary capital“. *Journal of European Integration* 41 (1): 29–45.

Howorth, Jolyon. 2000. *European integration and defence: the ultimate challenge?*. Paris: Institute for Security Studies of Western European Union.

Howorth, Jolyon. 2001. „European Defence and the Changing Politics of the European Union: Hanging Together or Hanging Separately?“. *Journal of Common Market Studies* 39 (2): 765–789.

Howorth, Jolyon. 2003. „France, Britain and the Euro-Atlantic Crisis“. *Survival* 45 (4): 173–193.

Howorth, Jolyon. 2005. „The Euro-Atlantic Security Dilemma: France, Britain, and the ESDP“. *Journal of Transatlantic Studies* 2005 (1).

Howorth, Jolyon. 2007. *Security and Defence Policy in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.

Howorth, Jolyon. 2017. *Future Europe: For a True European Defence Union*. Brusel: Wilfried Martens Centre for European Studies.

Howorth, Jolyon. 2018. „Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?“. *Journal of European Integration* 40 (5): 523–537.

- Howorth, Jolyon. 2019. „Autonomy and Strategy: What Should Europe Want?“ *Egmont Security Policy Brief No. 110*, May 2019 (online;pdf). (cit. 25. 4. 2020). Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/97386/>.
- Howorth, Jolyon. Anand Menon. 1997. *The European Union and National Defence Policy*. Londýn: Routledge.
- Hyde-Price, Adrian. 2004. „European Security, Strategic Culture, and the Use of Force“. *European Security* 13 (4): 323–343.
- Järvenpää, Pauli. Claudia Major. Sven Sakkov. 2019. *European Strategic Autonomy. Operationalising a Buzzword*. Tallinn: International Centre for Defence and Security.
- Kammel, Arnold. Benjami Zyla. 2011. „Looking for a ‘Berlin-Plus in Reverse’? NATO in Search of a New Strategic Concept“. *Orbis* 55 (4): 648–662. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438711000627?via%3Dihub> (14.4.2020).
- Keukeleire, Stephan. Jeniffer MacNaughtan. 2008. *The Foreign Policy of the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.
- Koppa, Maria Eleni. 2019. *The relationship between CSDP and NATO after Brexit and the EU Global Strategy*. FEPS Studies.
- Kučera, Jaroslav. 1976. *Varšavská smlouva*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kurowska, Xymena. Fabian Breuer. 2012. *Explaining the EU's Common Security and Defence Policy: Theory in Action*. New York: Palgrave Macmillan.
- Nováky, Niklas. 2018. *France's European Intervention Initiative: Towards a Culture of Burden Sharing*. Brusel: Wilfried Martens Centre for European Studies.
- Nugent, Neill. 2006. *The Government and Politics of the European Union*. Durham: Duke University Press.
- Peterson, John, Helene Sjursen. 1998. *A Common Foreign Policy for Europe? Competing visions of the CFSP*. Londýn: Routledge.
- Quille, Gerrard. 2006. *The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups*. Brusel: Evropský parlament.

Tardy, Thierry. 2018. *Does European defence really matter? Fortunes and misfortunes of the Common Security and Defence policy, European Security*. Londýn: Routledge.

White, Brian. 2001. *Understanding European Foreign Policy*. New York: Palgrave.

Prameny

Barnes, E. Julian. Helene Cooper. 2019. „Trump Discussed Pulling U.S. From NATO, Aides Say Amid New Concerns Over Russia“. *The New York Times*, 14. 1. 2019 (online). Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/01/14/us/politics/nato-president-trump.html> (28. 4. 2020).

European Parliamentary Research Service. 2016. *Public opinion and EU policies*. Brusel: Evropský parlament.

Evropská komise. 2016. *Commission Work Programme 2017 Delivering a Europe that protects, empowers and defends*. Štrasburg: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (online; pdf). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52016DC0710> (5 .3. 2020).

Evropská komise. 2017. *Diskuzní dokument o budoucnosti Evropské obrany*. Brusel: Evropská komise.

Evropská rada. 2013. *European Council Conclusions, 20 December 2013*. Brusel: Evropská Rada (online; pdf). Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/-doc/document/ST-217-2013-INIT/en/pdf> (13 .4. 2020).

Evropská rada. 2019. *Nová strategická agenda 2019-2024*. Brusel: Evropská rada (online; pdf). Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/39924/a-new-strategic-agenda-2019-2024-cs.pdf> (20. 4. 2020).

Konference zástupců vlád členských států. 2007. *Lisabonská smlouva pozměňující smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropské unie*. Brusel (online; pdf). Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf (22. 4. 2020).

Macron, Emmanuel. 2017. *Initiative for Europe: Speech by M. Emmanuel Macron, President of the FRENCH Republic*. Sorbonne (online). Dostupné z: <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html> (22 .4. 2020).

Rada EU. 2019. *Countering hybrid threats: Council call for enhanced common action* (online; pdf). Dostupné z: [https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-re-](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-re)

[leases/2019/12/10/countering-hybrid-threats-council-calls-for-enhanced-common-action/](#)
(20 .4. 2020).

Společná deklarace o Evropské obraně. 1998. Saint-Malo (online; pdf). Dostupné z:
https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf (5. 4. 2020).

SEZNAM ZKRATEK

- EDA – Evropská obranná agentura
- EEAS – Evropská služba pro vnější činnost
- EII – Evropská intervenční iniciativa
- EK – Evropská komise
- EMU – Evropská měnová unie
- EOF – Evropský obranný fond
- EOS – Evropské obranné společenství
- EOU – Evropská obranná unie
- EP – Evropský parlament
- ER – Evropská rada
- ES – Evropské společenství
- ESUO – Evropské společenství uhlí a oceli
- EU – Evropská unie
- EUGS – Evropská globální strategie
- FPA – Foreign Policy Analysis
- NATO – Severoatlantická aliance
- OSCE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
- OSN – Organizace spojených národů
- PESCO – Stálá strukturovaná spolupráce
- REU – Rada EU
- SBOP – Společná bezpečnostní a obranná politika
- SRN – Spolková republika Německo
- SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politika

UK – Spojené království Velké Británie a Severního Irska

USA – Spojené státy Americké

ZEU – Západoevropská unie

ABSTRAKT

Bakalářská diplomová práce se zabývá příčinou vzniku a proměnami Společné bezpečnostní a obranné politiky Evropské unie za použití teoretického rámce *Foreign Policy Analysis* od Briana Whita. Práce se dělí na 3 kapitoly. První se věnuje událostem od ukončení 2. světové války přes vznik SBOP v roce 1999. Druhá kapitola zkoumá příčiny a události, které vedly k pozastavení vývoje SBOP po roce 2004. Poslední kapitola se zabývá obnovením vývoje SBOP po Lisabonské smlouvě s akcentem na období 2016-2018, které je v této otázce nejzásadnější. Závěrem je zmíněno, v jakém stavu se současně SBOP nachází, jaké jsou možnosti dalšího vývoje a jaké události či aktéři by tento vývoj mohli ovlivnit. Na základě analýzy stanovených období je možné zodpovědět výzkumné otázky a cíle této bakalářské diplomové práce.

Klíčová slova: Společná bezpečnostní a obranná politika, Evropská unie, Společná zahraniční a bezpečnostní politika

ABSTRACT

Thesis deals with origins and changes of Common Security and Defence Policy of the European Union via theory by Brian White *Foreign Policy Analysis*. Thesis is divided into three chapters. First one presents events after Second World War through creation of CSDP in 1999. Second one is analysing causes and incidents, which cause suspending of the CSDP in 2004. The last chapter deals with renewal of CSDP after Treaty of Lisbon with accent on 2016-2018 period, which is the most important in this theme. Finally, it is mentioned, how CSDP looks now, which possibilities are in upcoming development and which issues could affect this. Eventually, it is possible to answer research questions and thesis objectives.

Key words: Common Security and Defence Policy, European Union, Common Security and International Policy